

Верховний
Суд

Дайджест актуальних висновків Верховного Суду про застосування положень Кодексу України з процедур банкрутства

Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень – березень
2021 року

ЗМІСТ

1. Загальні положення	4
1.1. Порядок розгляду спорів, стороною в яких є боржник (стаття 7 КУзПБ)	4
2. Банкрутство юридичних осіб	7
2.1. Провадження у справі про банкрутство	7
2.2. Забезпечення вимог кредиторів (стаття 40 КУзПБ)	12
2.3. Мораторій на задоволення вимог кредиторів (стаття 41 КУзПБ)	12
2.4. Визнання недійсними правочинів боржника	14
3. Розпорядження майном боржника	20
3.1. Розгляд господарським судом питання про порушення керівником боржника вимог, встановлених частиною шостою статті 34 КУзПБ	20
3.2. Розгляд грошових вимог кредиторів (стаття 45 КУзПБ)	21
4. Ліквідаційна процедура	34
5. Продаж майна в провадженні у справі про банкрутство	41
5.1. Визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута	41
6. Відновлення платоспроможності фізичної особи	49
7. Закриття провадження у справі про банкрутство	52
8. Процесуальні питання	54
9. Виконання судових рішень	62

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
Закон про банкрутство	– Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства

1. Загальні положення

1.1. Порядок розгляду спорів, стороною в яких є боржник (стаття 7 КУзПБ)

Щодо розгляду вимоги ліквідатора банкрута до суб'єкта владних повноважень

Хоча КУзПБ і допускає можливість того, що відповідачем у спорі, який розглядається у межах справи про банкрутство, може бути суб'єкт владних повноважень, але цей спір повинен носити, зокрема, майновий характер.

Тож заявлені ліквідатором банкрута вимоги до податкового органу про визнання незаконною відмови у виключенні підприємства-банкрута з Реєстру платників податку на додану вартість та зобов'язанні вчинити дії з виключення його з цього Реєстру не належать до категорії майнових спорів, стороною в яких є боржник, в розумінні статті 20 ГПК України та статті 7 КУзПБ.

Розгляд цих вимог відноситься до юрисдикції адміністративного суду.

Детальніше з текстом постанови від 13.01.2021 у справі № 902/330/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94320705>.

Щодо розгляду всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи

КУзПБ передбачає особливості розгляду справ про банкрутство. Частиною другою статті 7 цього Кодексу визначено підсудність спорів одному господарському суду, який акумулює усі майнові вимоги за участю боржника як сторони у такому спорі в межах справи про банкрутство. У такий спосіб законодавець захищає не лише права банкрута, а й права інших осіб, які мають вимоги до банкрута. Захист таких осіб полягає у тому, що інші суди, незалежно від юрисдикції, які розглядали справи за позовами до відповідача, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство після відкриття провадження в інших справах, не закривають таке провадження, а передають справу до належного суду для розгляду по суті.

При цьому належним судом є виключно суд господарської юрисдикції, який відкрив справу про банкрутство відповідача. Таке урегулювання процедури розгляду спорів за вимогами до відповідача, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, встановлює зрозумілу і справедливу процедуру закінчення розгляду справи належним судом, дотримання принципу визначення юрисдикції справи та підсудності спорів одному господарському суду, який акумулює усі вимоги до відповідача, щодо якого порушено процедуру банкрутства.

Розгляд всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи (аналогічний висновок викладено в постановях ВП ВС від 15.01.2020 у справі № 607/6254/15-ц, від 18.02.2020

у справі № 918/335/17, постановах КГС ВС у від 30.01.2020 у справі № 921/557/15-г/10, від 06.02.2020 у справі № 910/1116/18).

У разі коли боржник є стороною у спорі, такий спір має вирішуватися відповідно до статті 7 КУзПБ господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, за правилами, визначеними ГПК України, в межах цієї справи.

Подібна правова позиція викладена в постанові від 26.01.2021 у справі № 910/2034/20.

Детальніше з текстом постанови від 02.02.2021 у справі № 925/1342/14 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94904403>.

Щодо розгляду спорів про визнання недійсними правочинів, укладених саме боржником

Як свідчить системний аналіз частин першої, другої статті 7 КУзПБ, частини першої статті 41, статті 45 ГПК України, законодавець визначив, що в межах справи про банкрутство розглядаються спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених саме боржником.

Детальніше з текстом постанови від 09.06.2020 у справі № 910/3704/13 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89767958>.

Щодо залучення розпорядника майна боржника до участі у справі за позовом до суб'єкта господарювання, який перебуває у процедурі розпорядження майном

Під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації). Розпорядник майна – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном (стаття 1, частина перша статті 44 КУзПБ). До обов'язків розпорядника майна, визначених частиною третьою статті 44 цього Кодексу, належить, зокрема, вжиття заходів для захисту майна боржника, аналізу фінансово-господарського стану, виявлення (за наявності) ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства тощо.

Тож суд першої інстанції, відкриваючи провадження у справі за позовом до підприємства-боржника, має залучити до участі у такій справі розпорядника майна, зважаючи на визначені законодавством про банкрутство його обов'язки щодо вжиття заходів для захисту майна боржника.

Детальніше з текстом постанови від 21.01.2021 у справі № 924/881/16 (924/811/20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94393847>.

Щодо незмінності складу суду при вирішенні спорів за правилами позовного провадження після закриття провадження у справі про банкрутство

У разі закриття/припинення провадження у справі про банкрутство вирішення спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство завершується їх розглядом по суті суддею, якому були передані такі справи автоматизованою системою документообігу суду, з ухваленням відповідного судового рішення, що узгоджується з принципом «незмінності складу суду», задля недопущення створення для сторін перешкод у реалізації права на судовий захист і загрози сутності гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права сторін на доступ до суду та ефективний засіб захисту впродовж розумного строку.

Зазначені висновки відповідають положенням частини другої статті 31 ГПК України, відповідно до якої справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа відноситься до виключної підсудності іншого суду.

Детальніше з текстом постанови від 20.01.2021 у справі № 5017/2833/2012 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94764191>.

Щодо обчислення суми судового збору, що підлягає сплаті позивачем, який звертається з позовною заявою до відповідача, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство

Визначені частиною другою статті 7 КУзПБ спори розглядаються та вирішуються судом у відокремленому позовному провадженні за правилами ГПК України. Таке розмежування є цілком виправданим, оскільки справи відокремленого позовного провадження мають різний суб'єктний склад сторін спору, предмети і підстави позову, розглядаються та вирішуються господарським судом із застосуванням усього інструментарію позовного провадження, на відміну від спрощеного порядку розгляду заяв, скарг і клопотань в основній справі про банкрутство. Такий підхід зумовлює сплату позивачем судового збору за подання до господарського суду позовної заяви майнового або немайнового характеру до боржника відповідно до положень підпунктів 1, 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір».

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15.02.2021 у справі № 910/11664/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95170119>.

Аналогічні висновки викладені у постанові від 04.03.2021 у справі № 922/601/20, з повним текстом якої можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95402470>.

2. Банкрутство юридичних осіб

2.1. Провадження у справі про банкрутство

Щодо умов для відкриття провадження у справі про банкрутство

Установлення відсутності спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора є обов'язковою умовою для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника.

Використання формального підходу при розгляді заяви з кредиторськими вимогами та визнання кредиторських вимог без надання правового аналізу поданій заяві з кредиторськими вимогами, підстав виникнення грошових вимог кредиторів до боржника, їх характеру, встановлення розміру та моменту виникнення цих грошових вимог створює загрозу визнання судом у справі про банкрутство фіктивної кредиторської заборгованості до боржника і відкриття на підставі такої заборгованості провадження у справі про банкрутство.

Наведене порушує права кредиторів у справі про банкрутство з обґрунтованими грошовими вимогами, а також права боржника у справі про банкрутство.

Для унеможливлення визнання судом у справі про банкрутство фіктивної кредиторської заборгованості до боржника суду слід розглядати заяви з кредиторськими вимогами із застосуванням засад змагальності сторін у справі про банкрутство у поєднанні з детальною перевіркою підстав виникнення грошових вимог кредиторів до боржника, їх характеру, розміру та моменту виникнення.

У разі виникнення мотивованих сумнівів сторін у справі про банкрутство щодо обґрунтованості кредиторських вимог на заявника таких кредиторських вимог покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування задля забезпечення перевірки господарським судом підстав виникнення таких грошових вимог, їх характеру, розміру та моменту виникнення цих грошових вимог.

Подібна правова позиція сформульована у постанові від 07.10.2020 у справі № 914/2404/19.

Детальніше з текстом постанови від 28.01.2021 у справі № 910/4510/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591564>.

Щодо встановлення судом у підготовчому засіданні наявності спору про право

Відповідно до частин першої – п'ятої статті 39 КУзПБ завданням підготовчого засідання господарського суду при розгляді заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є перевірка обґрунтованості вимог заявника (заявників) щодо їх відповідності поняттю грошового зобов'язання боржника перед ініціюючим кредитором, встановлення наявності спору про право та обставин задоволення таких вимог до проведення підготовчого засідання у справі.

Підставою для відмови у відкритті провадження у справі положення частини шостої статті 39 КУзПБ визначають те, що вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Відсутність спору про право в розрізі процедури банкрутства полягає у відсутності неоднозначності у вирішенні питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмета) зобов'язання, підстави виникнення зобов'язання, суми зобов'язання, структури заборгованості, строку виконання зобов'язання тощо. Методом встановлення таких фактів є дослідження господарським судом відзиву боржника, заслуховування пояснень представника боржника або дослідження Єдиного реєстру судових рішень, відомості з якого є відкритими та загальнодоступними, щодо наявності на розгляді іншого суду позову боржника до ініціюючого кредитора із зазначених питань. Водночас відсутність будь-яких заперечень боржника з приводу названої вимоги кредитора може свідчити про її визнання, а отже, і про відсутність спору між сторонами про право.

Таким чином, заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову, предметом якого є оспорення боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора, у разі подання його до суду до звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство однозначно свідчить про наявність спору про право в розумінні положень частини шостої статті 39 КУзПБ.

Крім того, рішення третейського суду про стягнення з боржника на користь ініціюючого кредитора боргу не має преюдиційної сили відповідно до статті 75 ГПК України при доведенні обставин безспірності заборгованості боржника перед ініціюючим кредитором.

Детальніше з текстом постанови від 02.02.2021 у справі № 922/2503/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94802485>.

Щодо передумов для відкриття провадження у справі про банкрутство

Установлення відсутності спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора є необхідною передумовою для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника. Протилежне матиме наслідком відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство відповідно до частини шостої статті 39 КУзПБ, якою визначено підстави для відмови у відкритті провадження у справі, зокрема у разі якщо вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Правова категорія "спір про право", яку з'ясовує суд у підготовчому засіданні перед відкриттям провадження у справі про банкрутство, може бути виражена як у процесуальній формі, про що свідчать судові акти, так і у матеріально-правовій формі, що підтверджується юридичними фактами, які дають змогу зробити обґрунтований висновок про наявність суперечностей (розбіжностей) у структурі вимог кредитора, а отже, про відсутність можливості на цій стадії судового провадження

встановити дійсний стан суб'єктивного права кредитора та кореспондуючого йому суб'єктивного обов'язку боржника.

Детальніше з текстом постанови від 18.03.2021 у справі № 911/1922/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708018>.

Щодо обов'язку ініціюючого кредитора надати суду достатні та належні докази існування непогашеного грошового зобов'язання боржника з метою усунення у майбутньому розумних сумнівів інших кредиторів боржника в обґрунтованості відкриття провадження у справі про банкрутство

Заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову (предметом якого є оспорення боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора), який подано до суду до звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство однозначно свідчить про наявність спору про право в розумінні положень частини шостої статті 39 КУзПБ. Подання третьою особою позову про оскарження договору, на якому ґрунтуються вимоги кредитора, вже після звернення такого кредитора до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство не підтверджує, що вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право ні за суб'єктивним складом, ні за часовим критерієм у розумінні підстав для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство відповідно до абзацу першого частини шостої статті 39 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 18.02.2021 у справі № 904/3251/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95103975>.

Щодо укладення між ініціюючим кредитором та боржником угоди про реструктуризацію заборгованості

Зміна строку виконання зобов'язання за договором, заборгованість за яким була підставою для звернення із заявою про порушення щодо боржника справи про банкрутство, свідчить про те, що немає підстави для звернення із такою заявою до суду.

Зважаючи на визначений частиною другою статті 35 КУзПБ обмежений строк проведення підготовчого засідання суду, факт укладення ініціюючим кредитором та боржником договору про реструктуризацію заборгованості (яка була підставою для звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство) після прийняття такої заяви судом до розгляду та призначення підготовчого засідання унеможливорює розгляд цієї заяви по суті та зумовлює її повернення, оскільки сторони змінили строк виконання зобов'язань, а отже, передчасною є підстава для відповідного звернення до суду.

Детальніше з текстом постанови від 10.02.2021 у справі № 910/1678/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95103963>.

Щодо зміни місцезнаходження боржника після прийняття судом до розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство

У разі надходження до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності) суд керується вимогами пункту 1 частини першої статті 31 ГПК України.

Зміна місцезнаходження боржника після правомірного прийняття судом першої інстанції до розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство не тягне за собою зміни підсудності такої справи і передачі її матеріалів до іншого господарського суду за новим місцезнаходженням боржника. Крім того, ця обставина не може бути прийнята судом до уваги як підстава для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Якщо місцевий господарський суд прийняв до свого розгляду заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство з додержанням правил територіальної юрисдикції (підсудності), то відповідно до положень частини другої статті 31 ГПК України заява має бути ним розглянута у підготовчому засіданні навіть у разі перереєстрації боржником свого місцезнаходження.

Детальніше з текстом постанови від 03.02.2021 у справі № 917/1759/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94904393>.

Факт укладення ініціюючим кредитором з третьою особою договору цесії щодо боргу боржника заперечує наявність у нього права ініціювати відкриття провадження у справі про банкрутство боржника

Правова категорія «спір про право», яку з'ясовує суд у підготовчому засіданні перед відкриттям провадження у справі про банкрутство, може бути виражена як у процесуальній формі, про що свідчать судові акти, так і у матеріально-правовій формі, що підтверджується юридичними фактами, які дають змогу зробити обґрунтований висновок про наявність суперечностей (розбіжностей) у складі вимог кредитора, а отже, про відсутність можливості на цій стадії судового провадження, встановити дійсний стан суб'єктивного права кредитора та кореспондуючого йому суб'єктивного обов'язку боржника.

За частиною третьою статті 2 ГПК України основними засадами (принципами) господарського судочинства є змагальність сторін та диспозитивність, які при здійсненні провадження у справі про банкрутство проявляються у наданні учасниками справи відповідних документів на підтвердження своїх кредиторських вимог та заперечень боржника, а також інших кредиторів проти них.

Згідно з частиною першою та другою статті 36 КУзПБ боржник до дати проведення підготовчого засідання надає до господарського суду та заявнику відзив на заяву про відкриття провадження у справі. Крім відомостей, передбачених ГПК України, у відзиві боржника, зокрема зазначаються заперечення щодо вимог заявника (заявників) та докази необґрунтованості вимог заявника (за наявності).

Водночас неподання боржником відзиву на заяву про відкриття провадження у справі відповідно до частини четвертої статті 36 КУзПБ не перешкоджає провадженню у справі, а отже, не має вирішального значення для встановлення судом наявності чи відсутності підстав для відкриття провадження у справі за заявою кредитора.

З огляду на важливі правові наслідки відкриття провадження у справі про банкрутство, які, крім заявника та боржника, стосуються невизначеного кола осіб – потенційних кредиторів боржника, ухваленню відповідного рішення суду має передувати системний аналіз обставин, пов'язаних із правовідносинами, з посиланням на які заявник обґрунтовує свої вимоги до боржника, на підставі поданих доказів. Лише після з'ясування та перевірки таких обставин суд може встановити обґрунтованість вимог кредитора до боржника, а також наявність чи відсутність спору про право у цих правовідносинах як передумови для відкриття провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови від 16.02.2021 у справі № 911/2042/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642645>.

Щодо прийняття рішення про приватизацію боржника

Завдання підготовчого засідання господарського суду у справі про банкрутство полягає у перевірці обґрунтованості заяви кредитора або боржника щодо наявності ознак неплатоспроможності, а заяви боржника – також і загрози його неплатоспроможності. Крім того, господарський суд перевіряє правовий статус боржника та відсутність перешкод для порушення провадження у справі про банкрутство. Предметом підготовчого засідання є з'ясування наявності підстав, які надають кредитору чи боржнику можливість ініціювати порушення провадження у справі про банкрутство, тобто ознак загрози неплатоспроможності та виникнення обставин неплатоспроможності боржника.

Для прийняття рішення про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника на підставі частини п'ятої статті 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» необхідним і достатнім є встановлення судом на підставі поданих сторонами доказів у справі обставин належності Державі Україна прямо або опосередковано акцій (часток) цього боржника, що перевищує 50 %, та чинності (на момент ухвалення відповідного судового рішення) прийнятого стосовно боржника рішення про приватизацію.

Детальніше з текстом постанови від 30.03.2021 у справі № 924/855/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96172674>.

2.2. Забезпечення вимог кредиторів (стаття 40 КУзПБ)

Застосування господарським судом заходу забезпечення має відповідати критеріям розумності, обґрунтованості й адекватності

КУзПБ як спеціальним законом визначено особливі різновиди заходів забезпечення вимог кредиторів боржника, які є учасниками провадження у справі, та надано право їх застосування як за клопотанням кредитора, так за ініціативою суду. Водночас загальні принципи застосування забезпечувальних заходів (на будь-якій стадії розгляду справи, якщо їх незастосування може істотно ускладнити ефективний захист порушених прав кредитора як учасника провадження), дотримання доцільності, адекватності та співмірності вжитих заходів мають застосовуватися як загальні забезпечувальні норми відповідно до статті 136 ГПК України. (подібні за змістом висновки викладені у постанові ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 13.02.2020 у справі № 50/790-43/173).

Господарський суд, який розглядає справу про банкрутство, не позбавлений процесуального права за власної ініціативи вжити заходів забезпечення у справі про банкрутство шляхом накладення арешту, залежно від встановлених фактичних обставин справи, керуючись принципами законності, диспозитивності та пропорційності згідно зі статтями 2, 14, 15 ГПК України, з урахуванням інтересів кредиторів і боржника у справі про банкрутство.

Такі процесуальні дії господарського суду відповідають функції господарського суду як учасника справи про банкрутство щодо забезпечення справедливого балансу між кредиторами і боржником та контролю за правильністю і черговістю здійснення арбітражним керуючим дій у відповідній судовій процедурі банкрутства.

Детальніше з текстом постанови від 10.02.2021 у справі № 911/1159/14 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066849>.

2.3. Мораторій на задоволення вимог кредиторів (стаття 41 КУзПБ)

Щодо обмежень виконання боржником зобов'язань перед кредиторами у процедурі банкрутства

КУзПБ, зокрема стаття 41, допускає можливість задоволення вимог кредиторів протягом дії мораторію в разі стягнення грошових коштів за вимогами кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію, що провадиться з рахунку боржника в установі банку, а контроль за такими стягненнями здійснює арбітражний керуючий; звернення стягнення на майно боржника за вимогами, на які не поширюється дія мораторію, що здійснюється виключно за ухвалою господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника; задоволення самим боржником вимог кредиторів (лише тих вимог кредиторів, на які згідно із частиною п'ятою зазначеної статті КУзПБ не поширюється дія мораторію).

Також КУзПБ передбачає можливість погашення вимог кредиторів боржником, власником майна (органом, уповноваженим управляти майном) боржника, власником корпоративних прав боржника, а у випадках, визначених законодавством, – третьою особою протягом провадження у справі про банкрутство з метою закриття провадження у справі, незалежно від того, чи поширюється на них дія мораторію на задоволення вимог кредиторів. Однак мають бути погашені всі вимоги конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів, крім неустойки (штрафу, пені). Для одночасного погашення всіх вимог кредиторів арбітражний керуючий зобов'язаний надати особі, яка виявила намір погасити вимоги кредиторів, реєстр вимог кредиторів.

Отже, стягнення з боржника та виконання його зобов'язань за вимогами кредиторів допускається щодо вимог, на які не поширюється дія мораторію, та за умови одночасного погашення всіх вимог конкурсних кредиторів.

Заявлені ДПС до боржника кредиторські вимоги за зобов'язаннями у складі основного зобов'язання, сум штрафних санкцій та пені є вимогами конкурсного кредитора за грошовими зобов'язаннями боржника, на які поширюється дія мораторію на задоволення вимог кредиторів у розумінні частини першої статті 41 КУзПБ та за якими забороняється виконання вимог відповідно до частини третьої цієї статті.

Детальніше з текстом постанови від 26.01.2021 у справі № 910/19006/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94696469>.

[Щодо наслідків невиконання боржником зобов'язань, що виникли під час провадження у справі про банкрутство – у процедурі розпорядження майном](#)

Заборона застосування санкцій протягом дії мораторію на задоволення вимог кредиторів стосується невиконання чи неналежного виконання грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дати введення мораторію, і не поширюється на поточні зобов'язання (зобов'язання, які виникли після цієї дати) боржника.

Боржник, стосовно якого порушено провадження про визнання банкрутом і введено мораторій на задоволення вимог кредиторів, звільняється від відповідальності лише за невиконання зобов'язань, щодо яких запроваджено мораторій.

За поточними зобов'язаннями боржник відповідає на загальних підставах до прийняття господарським судом постанови про визнання його банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Детальніше з текстом постанови від 18.01.2021 у справі № Б-23/75-02 (н.п.Б-7346/2-19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94194208>.

2.4. Визнання недійсними правочинів боржника

Щодо права заінтересованої особи на оскарження правочину

Для вирішення питання про визнання недійсним правочину, оспорюваного заінтересованою особою, правове значення має встановлення впливу наслідків вчинення такого правочину на права та законні інтереси цієї особи.

У цьому випадку важливо врахувати, що звернення заінтересованої особи до суду із позовом про визнання недійсним договору спрямоване направленим на усунення несприятливих наслідків для цієї особи (недопущення їх виникнення у майбутньому), пов'язаних із вчиненням такого правочину.

Тому, в разі оскарження правочину заінтересованою особою необхідно надати оцінку діям сторін цього договору в контексті критеріїв добросовісності, справедливості, недопустимості зловживання правами спрямованого, зокрема, на позбавлення позивача в майбутньому законних майнових прав.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України загальними засадами цивільного судочинства є справедливість, добросовісність та розумність.

Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Частинами другою та третьою статті 13 ЦК України встановлено, що при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

З конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом. Учинення власником майна правочину з розпорядження належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи – стягувача за рахунок майна цього власника, може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора (висновок викладений у постанові об'єднаної палати КГС ВС від 07.12.2018 у справі № 910/7547/17).

Недійсність договору як приватно-правова категорія покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати (висновок об'єднаної палати КГС ВС у постанові від 05.09.2019 у справі № 638/2304/17).

Правочини, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною

та недобросовісною. Правочин не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання із повернення суми позики діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом, спрямованим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора.

Отже, будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину (правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам).

Особа, яка є боржником перед своїми контрагентами, повинна утримуватися від дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір її активів.

Детальніше з текстом постанови від 20.01.2021 у справі № 910/8992/19 (910/20867/17) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94552813>.

[Щодо встановлення ознак недійсності, притаманних саме фраздаторним правочинам, як підстави визнання його недійсним за спеціальними нормами законодавства](#)

Оскільки період часу з моменту виникнення грошового зобов'язання у боржника, у тому числі при загрозі неплатоспроможності або при надмірній заборгованості, до дня порушення справи про його банкрутство є підозрілим періодом, а правочини (договори, майнові дії) боржника, вчинені у цей період часу, є сумнівними, частиною першою статті 20 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (далі – Закон про банкрутство) та частиною першою статті 42 КУЗПБ встановлено правову презумпцію сумнівності правочинів та майнових дій боржника, вчинених ним протягом зазначеного у цих нормах строку. Тому будь-який правочин боржника щодо відчуження ним майна може бути визнаний недійсним на підставі наведеної норми (правова позиція ВС, викладена в постанові від 30.01.2019 у справі № 910/6179/17).

Інститут визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство є універсальним засобом захисту у відносинах неплатоспроможності та частиною єдиного механізму правового регулювання відносин неплатоспроможності, спрямованою на дотримання балансу інтересів не лише осіб, які беруть участь у справі про банкрутство, а й осіб, залучених у справу про банкрутство, наприклад, контрагентів боржника. Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності – максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.

Однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України), і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Детальніше з текстом постанови від 02.02.2021 у справі № 910/12809/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94931982>.

Щодо укладення поручителем договору поруки без відома боржника та щодо ознак фраздаторного правочину

Укладаючи договір сторони, повинні мати легітимну мету. Будь-яка господарська операція, дія суб'єкта господарювання повинна мати розумне пояснення мети її здійснення. Оскільки договір поруки є безоплатним, тобто не має очевидної економічної мети (за винятком випадку, коли поручитель бере плату за свої послуги з боржника відповідно до статті 555 ЦК України), то суд при вирішенні питання щодо фіктивності договору має з'ясувати дійсні мотиви, через які особа поручається за боржника перед кредитором і чи є такі мотиви легітимними.

Відповідно до стандартної ділової практики боржнику відома особа поручителя і презюмується наявність певних відносин між боржником та поручителем (родинних, особистих, ділових, корпоративних, відносин пов'язаності, економічної залежності чи підпорядкування тощо). Саме ці відносини з боржником, як правило, спонукають поручителя взяти на себе додатковий економічний тягар і на безоплатних підставах укласти договір щодо забезпечення зобов'язань боржника.

Укладення поручителем договору з кредитором без відома боржника і без наявності будь-яких відносин з боржником є нетиповою діловою практикою, яка може свідчити про те, що договір поруки укладається з іншою метою, аніж забезпечення виконання боржником основного зобов'язання. Зокрема, цей факт може свідчити про недобросовісність таких дій, їх спрямування на зміну територіальної підсудності спорів, що впливають з основного зобов'язання, чи обхід заборони на відступлення кредитором прав за основним зобов'язанням.

Вирішуючи спір про визнання недійсним правочину, оспорюваного заінтересованою особою, суд встановлює, яким чином наслідки такого правочину вплинули або можуть вплинути на права та інтереси цієї особи, оскільки звернення заінтересованої особи до суду із позовом про визнання недійсним договору спрямоване на усунення несприятливих наслідків для цієї особи (недопущення їх виникнення у майбутньому), пов'язаних із вчиненням такого правочину.

Також необхідним є надання оцінки діям сторін цього договору в контексті критеріїв добросовісності, справедливості, недопустимості зловживання правами, спрямованими на позбавлення позивача в майбутньому законних майнових прав.

Правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною

та недобросовісною. Правочин не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

Обираючи варіант добросовісної поведінки, боржник зобов'язаний піклуватися про те, щоб його юридично значимі вчинки були економічно обґрунтованими. Також поведінка боржника повинна відповідати критеріям розумності, які передбачають, що кожне зобов'язання, яке правомірно виникло, повинно бути виконано належним чином, а тому кожний кредитор має право розраховувати, що усі існуючі перед ним зобов'язання за звичайних умов будуть належним чином та своєчасно виконані. Боржник повинен мати на меті добросовісне виконання усіх своїх зобов'язань, а в разі неможливості такого виконання – надати справедливе та своєчасне задоволення прав і правомірних інтересів кредитора.

Особа, яка є боржником перед своїми контрагентами повинна утримуватися від дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір її активів.

Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання із повернення суми позики, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом, спорямованим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора.

Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину (правочину, вчиненого боржником на шкоду кредиторам).

Фраздаторним може виявитися будь-який правочин (договір), укладений між учасниками цивільних відносин, який не відповідає загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину, що визначені статтею 203 ЦК України, зокрема: зміст правочину суперечить ЦК України, актам законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам (власність використовується на шкоду іншим); волевиявлення боржника як учасника правочину є неправомірним, внутрішня воля націлена на обман, «на зло» іншої особи (кредитора); правочин не є реальним, не має економічної мети, правові наслідки є зловживанням правами та викликають порушення прав кредиторів (боржник не отримує еквівалентних зустрічних майнових дій, кредитор втрачає забезпечення).

За наявності у спірного договору ознак фраздаторного правочину, вчиненого боржником на шкоду майновим інтересам кредитора, що є зловживанням правом щодо позивача, останній має легітимний інтерес у визнанні цього правочину недійсним.

Детальніше з текстом постанови від 09.02.2021 у справі № 908/1152/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066793>.

Щодо можливості оскарження правочинів, недійсних на підставі закону, у порядку статті 42 КУзПБ

Фраудаторні правочини (правочини, вчинені боржником на шкоду інтересам кредиторів) у законодавстві України регулюються тільки у певних сферах, зокрема у банкрутстві (стаття 20 Закону про банкрутство, стаття 42 КУзПБ), при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України від 23.02.2012 № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»), у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження»).

Системний аналіз положень частин першої, третьої статті 92, частини другої статті 203, частини другої статті 215, частини першої статті 216 ЦК України та статті 42 КУзПБ дає підстави для висновку, що правочини, вчинені від імені юридичної особи фізичною особою, яка не має повноважень (правових підстав реалізувати цивільну дієздатність юридичної особи) на укладення таких правочинів від імені юридичної особи, є нікчемними.

Частинами першою та другою статті 228 ЦК України передбачено, що правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним. Правочин, який порушує публічний порядок, є нікчемним.

Правова природа нікчемних правочинів унеможлиблює здійснення судового розгляду спору щодо визнання їх недійсними в порядку статті 42 КУзПБ, оскільки такі правочини є недійсними за законом та не створюють юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з їх недійсністю.

Такі висновки узгоджуються з висновками ВП ВС, сформульованими в постановах від 16.05.2018 у справі № 910/24198/16, від 04.07.2018 у справі № 819/353/16, від 05.12.2018 у справі № 826/23064/15, від 27.02.2019 у справі № 826/8273/16 та від 02.04.2019 у справі № 816/4666/15.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 910/3356/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708052>.

Щодо застосування підстав недійсності до правочинів, укладених до введення в дію КУзПБ

При вирішенні спору про визнання недійсним договору потрібно брати до уваги ті підстави для визнання недійсним договору, які існували на момент укладення такого договору. А конституційний принцип незворотності дії закону у часі необхідно застосовувати так: розширення прав учасників провадження у часі на спростування дійсності оспорюваного правочину, який укладено боржником до моменту відкриття провадження у справі про банкрутство з одного року (за статтею 20 Закону про

банкрутство в редакції, яка діяла до 21.10.2019) до трьох років (за статтею 42 КУзПБ), не означає можливості застосування передбачених цією нормою підстав для визнання недійсними правочинів боржника, незалежно від того, чи були ці правочини укладені з моменту набрання чинності КУзПБ з 21.10.2019, чи раніше.

КУзПБ не передбачено надання зворотної дії в часі положенням статті 42 цього Кодексу, як і будь-яким іншим його положенням. З огляду на таке до договорів, які укладені до моменту набрання чинності КУзПБ, застосовуються загальні чи спеціальні норми матеріального права, які визначають підстави недійсності цих договорів та існували на момент укладення договору (вчинення правочину).

Детальніше з текстом постанови від 12.11.2020 у справі № 911/956/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92971718>.

Щодо визнання правочинів недійсними в порядку, передбаченому статтею 42 КУзПБ

Стаття 42 КУзПБ встановлює специфічні підстави для визнання правочинів недійсними, які характерні винятково для правовідносин, що виникають між боржником і кредитором у процесі відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом. Зважаючи на сферу регулювання КУзПБ загалом, стаття 42 цього Кодексу є спеціальною щодо установлених ЦК України загальних підстав для визнання правочинів недійсними. Тобто ця норма передбачає додаткові, специфічні підстави для визнання правочинів недійсними, які характерні винятково для правовідносин, що виникають між боржником і кредитором у процесі відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом.

Інститут визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство є універсальним засобом захисту у відносинах неплатоспроможності та частиною єдиного механізму правового регулювання відносин неплатоспроможності, спрямованою на дотримання балансу інтересів не лише осіб, які беруть участь у справі про банкрутство, а й осіб, залучених у справу про банкрутство, наприклад, контрагентів боржника. Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності – максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.

Оскільки оспорюваний правочин не відповідає критеріям розумності, не має на меті добросовісне виконання зобов'язань, а фактично спрямований на зменшення розміру активів боржника (ліквідаційної маси), то сукупність встановлених судами попередніх інстанцій порушень вказує на можливість визнання його недійсним із цивільно-правових підстав згідно із частиною першою статті 215, статтею 234 ЦК України, що відповідає завданню господарського судочинства. При цьому судами правильно зазначено, що оплата коштів здійснена за рахунок коштів, що перебували на ліквідаційному рахунку боржника, отриманих за рахунок третіх осіб, яких було притягнуто до субсидіарної відповідальності, тобто за рахунок коштів ліквідаційної

маси, право на яку належить кредиторам, зокрема позивачеві, що є порушенням прав та законних інтересів кредиторів.

Детальніше з текстом постанови від 08.09.2020 у справі № 923/1297/14 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91589614>.

3. Розпорядження майном боржника

3.1. Розгляд господарським судом питання про порушення керівником боржника вимог, встановлених частиною шостою статті 34 КУзПБ

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Солідарна відповідальність керівника боржника – це вид спеціальної цивільно-правової відповідальності, притягненню до якої при здійсненні провадження у справі про банкрутство підлягає керівник боржника, який не звернувся до господарського суду у місячний строк у разі наявності загрози неплатоспроможності, за незадоволення вимог кредиторів на підставі заяви кредитора після зазначення про виявлення такого порушення в ухвалі господарського суду. Будь-яких інших підстав притягнення до солідарної відповідальності КУзПБ не передбачено.

Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, встановлених частинами другою–п'ятою статті 13 ЦК України, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, передбачені законом.

Відповідно до статті 215 ГК України у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства.

Ураховавши встановлені судом апеляційної інстанції обставини погіршення показників забезпечення зобов'язань боржника всіма його активами, оборотними активами та повної відсутності (від'ємне значення) чистих активів на підприємстві, наявність ознак дій з доведення до банкрутства, вчинених посадовими особами ТОВ «Ласерта», збитковість його господарської діяльності, що характеризує неплатоспроможність товариства як надкритичну, незвернення керівника боржника до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Ласерта», Верховний Суд визнав правильним висновок суду апеляційної інстанції про покладення солідарної відповідальності на керівника боржника – ОСОБА_1,

що є підставою для подальшого звернення кредиторів зі своїми вимогами до зазначеної особи в порядку частини шостої статті 34 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 23.03.2021 у справі № 910/3191/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95940148>.

3.2. Розгляд грошових вимог кредиторів (стаття 45 КУзПБ)

Щодо строку на заявлення конкурсними кредиторами вимог до боржника у справі про банкрутство, початку його перебігу та наслідків його спливу

Строк на заявлення конкурсними кредиторами вимог до боржника у справі про банкрутство, початок його перебігу, а також наслідки його спливу визначено КУзПБ. З огляду на приписи частин першої, п'ятої статті 45 КУзПБ якого на спірні правовідносини не поширюються визначені статтею 119 ГПК України загальні правила щодо можливості поновлення встановленого законом процесуального строку, оскільки в цьому випадку застосуванню підлягає стаття 45 КУзПБ як спеціальна норма, яка не передбачає можливості поновлення визначеного нею строку.

Тож незалежно від поважності причин пропуску визначеного частиною першою статті 45 КУзПБ строку його поновлення є неможливим, враховуючи, що кредитор, який звернувся до суду із відповідною заявою, не втрачає права на задоволення своїх вимог, однак не має права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

При цьому відсутні підстави для застосування Закону України від 30.03.2020 № 540-ІХ, яким внесено відповідні зміни до ГПК України, оскільки зазначена правова норма передбачала продовження процесуальних строків, визначених саме ГПК України та не стосувалася строків, які регулюються спеціальними нормами законодавства про банкрутство – у цьому випадку статтею 45 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 17.03.2021 у справі № 904/678/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95940156>.

Щодо принципів змагальності та диспозитивності у справі про банкрутство

Особливістю провадження у справах про банкрутство є те, що в такому провадженні суди розглядають багато різних спорів, щодо яких законодавцем визначено окремі процедури та особливості їх розгляду в межах єдиної процедури банкрутства. Одним з різновидів таких спорів є розгляд спірних вимог конкурсного кредитора, який оспорюється боржником або іншим кредитором боржника. Отже, при розгляді спірних вимог кредиторів суди повинні керуватися спеціальними нормами законодавства про банкрутство, які визначають обов'язки конкретного кредитора щодо доказування розміру кредиторських вимог, обсяг та предмет доказування спірних кредиторських вимог, право суду відмовити у визнанні спірних вимог внаслідок неподання заявником документів, що їх підтверджують. Такий правовий висновок викладений ВС у постанові від 27.08.2020 у справі № 911/2498/18.

Правового висновку про обґрунтованість відмови судів першої та апеляційної інстанцій у визнанні грошових вимог конкурсного кредитора–заявника внаслідок неподання ним належних та достатніх документальних доказів у справі про банкрутство ВС дійшов у постановах від 23.04.2019 у справі № 904/2104/19 та від 28.07.2020 у справі № 910/21939/15 зокрема щодо розгляду грошових вимог ПАТ «Алчевський коксохімічний завод». Така правова позиція є сталою судовою практикою як при застосуванні статті 25 Закону про банкрутство, так і статті 45 КУзПБ.

Обов'язок доказування обґрунтованості вимог кредитора певними доказами у справах про банкрутство покладено законодавцем на заявника грошових вимог, а предметом спору в цьому випадку є вирішення питання про належне документальне підтвердження вимог кредитором-заявником. У разі ненадання заявником-кредитором необхідних документів для обґрунтування своїх вимог суд у справі про банкрутство відмовляє у визнанні таких вимог та включенні їх до реєстру вимог кредиторів. Надані кредитором докази мають відповідати засадам належності (стаття 76 ГПК України), допустимості (стаття 77 ГПК України), достовірності (стаття 78 ГПК України) та вірогідності (стаття 79 ГПК України). Комплексне дослідження доказів на предмет їх відповідності законодавчо встановленим вимогам є сутністю суддівського розсуду на стадії встановлення обсягу кредиторських вимог у справі про банкрутство. Воно не може бути замінено висновком експерта-економіста, який не обмежений вимогами статей 76–79 ГПК України та межами дослідницької функції суду саме на цій стадії розгляду справи про банкрутство. Покладення саме на кредитора обов'язку доказування обґрунтованості вимог відповідними доказами не позбавляє його права на власний розсуд подавати суду ті чи інші докази, що дає змогу суду застосовувати принцип диспозитивності господарського судочинства та приймати рішення про визнання чи відмову у визнанні вимог кредитора на підставі тієї сукупності доказів, яка надана кредитором–заявником грошових вимог.

Отже, за своєю правовою природою такий предмет спору не є тотожним спору про право, який розглядається у позовному провадженні.

Такий правовий висновок викладений ВС у постанові від 27.08.2020 у справі № 911/2498/18.

Суд не має право перекладати свої повноваження щодо дослідження документальних доказів обґрунтованості спірних вимог на іншу особу (експерта). Такого висновку дійшов касаційний суд у постанові від 28.07.2020 у справі № 904/2104/19.

Тож прийняття та розгляд додаткових доказів на підтвердження обґрунтованості грошових вимог конкурсних кредиторів (зокрема, і в порядку, встановленому статтями 101, 269 ГПК України) має бути здійснено з дотримання принципу диспозитивності.

Детальніше з текстом постанови від 12.01.2021 у справі № 01/1494 (14-01/1494) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94642923>.

Щодо подання уточнень і доповнень до заяви кредитора

Відповідно до частин першої, четвертої статті 45 КУзПБ пропущення встановленого цим Кодексом строку на подання до господарського суду письмових заяв з грошовими вимогами до боржника є підставою вважати кредитора конкурсним, однак без права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів. Водночас додання до заяви, поданої у встановлений частиною першою статті 45 КУзПБ строк, уточнень і доповнень, які не змінюють суми кредиторських вимог, поза межами зазначеного строку не є підставою для застосування до вимог кредитора приписів абзаців другого, третього частини четвертої статті 45 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 13.01.2021 у справі № 903/1001/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94259269>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові від 31.03.2021 у справі № 903/1001/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96207752>.

Щодо проведення контролюючим органом позапланових перевірок боржника

У справах про банкрутство, провадження в яких відкрито в загальному порядку (з уведенням процедури розпорядження майном боржника), контролюючий орган має дотримуватися порядку виявлення кредиторів, визначеного КУзПБ з процедур банкрутства, та довести факт порушення учасниками провадження у справі про банкрутство прав контролюючого органу.

Сама лише вказівка на відсутність проведення контролюючим органом позапланових перевірок боржника за умови відкриття провадження у справі про банкрутство в порядку, визначеному статтею 39 КУзПБ, не є обставиною, яка свідчить про те, що постанова про визнання боржника банкрутом впливає на права та/або інтереси, та/або обов'язки контролюючого органу.

Детальніше з текстом постанови від 28.10.2020 у справі № 910/13654/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92675821>.

Щодо призначення експертизи при розгляді грошових вимог кредитора

Системний аналіз положень статей 73, 99 ГПК України та статті 45 КУзПБ дає змогу дійти висновку про те, що при розгляді спірних грошових вимог кредитора суд не має право призначати експертизу, предметом якої є дослідження документів щодо обґрунтування чи спростування грошових вимог кредитора, оскільки повноваження з дослідження повноти та належності документальних доказів, наданих конкурсним кредитором для обґрунтування своїх кредиторських вимог, законодавцем покладено на суд, який розглядає спірні вимоги кредитора у конкурсній процедурі. Суд не має право перекладати свої повноваження щодо дослідження документальних доказів обґрунтованості спірних вимог на іншу особу

(судового експерта) (аналогічний висновок викладено в постанові ВС від 27.08.2020 у справі № 911/2498/18).

Детальніше з текстом постанови від 14.01.2021 у справі № 905/1055/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94417435>.

Щодо визначення грошових вимог у гривні за офіційним курсом НБУ до долара США

Частиною другою статті 45 КУЗПБ встановлено, що в разі якщо зобов'язання боржника визначені в іноземній валюті, то склад і розмір грошових вимог кредиторів визначаються в національній валюті за курсом такої валюти, встановленим НБУ на дату подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника.

Оскільки у резолютивній частині рішення Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 21.02.2011 у справі № 2-400/2011 чітко визначено зобов'язання боржника перед кредитором, яке підлягає стягненню, в національній валюті за курсом НБУ на час ухвалення рішення, без зазначення еквіваленту в іноземній валюті, то заявлені банком вимоги щодо курсової різниці, яка виникла внаслідок зміни курсу гривні до долара США у період із дня ухвалення рішення (21.02.2011) до дня подання заяви про визнання боржника банкрутом (17.03.2020), є безпідставними.

Детальніше з текстом постанови від 13.01.2021 у справі № 922/46/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94320691>.

Щодо встановлення процентної ставки річних, яка підлягає сплаті боржником після настання строку погашення кредиту

Під час розгляду грошових вимог кредиторів щодо заборгованості за кредитом мають враховуватися положення статей 533, 1046, 1049 ЦК України, а також висновки ВС, викладені у постановках ВП ВС від 04.07.2018 у справі № 761/12665/14-ц, від 16.01.2019 у справі № 373/2054/16-ц, від 16.01.2019 у справі № 464/3790/1-ц, від 23.10.2019 у справі № 723/304/16-ц, у постановках ВС від 01.03.2019 у справі № 752/18552/17, від 29.05.2019 у справі № 523/9078/16-ц, від 16.10.2019 у справі № 522/11364/15-ц, від 17.10.2019 у справі № 621/285/18, від 17.10.2019 у справі № 461/6129/16-ц, від 05.02.2020 у справі № 750/2000/18, які стосуються застосування положень пункту 8 частини першої статті 49 Закону України «Про виконавче провадження» при вирішенні питання щодо виконання державним виконавцем судового рішення про стягнення суми, визначеної у рішенні суду в іноземній валюті, в тому числі із зазначенням гривневого еквіваленту за офіційним курсом НБУ на час вирішення спору.

Вимоги кредитора (банку) до боржника (позичальника) в частині процентів, нарахованих після настання строку погашення кредиту (за період неправомірного користування кредитними коштами), та їх підстави, зокрема в частині процентної ставки річних, застосованої банком у розрахунку процентів, мають оцінюватися судом щодо їх узгодженості з матеріально-правовими підставами (умовами кредитного

договору), за яких ці вимоги були заявлені. Тому до предмета доказування сторонами та встановлення судом належать обставини врегулювання/неврегулювання сторонами в кредитному договорі порядку (умов) та ставки процентів річних для нарахування їх після настання строку погашення кредиту. У зв'язку з цим до предмета дослідження та правової оцінки судом належать умови кредитного договору в тій його частині, яка містить (прямо вказує) узгодження сторонами цього договору умов, порядку нарахування та ставки процентів річних, які нараховуються після настання строку погашення кредиту (тобто за період неправомірного користування кредитними коштами).

Детальніше з текстом постанови від 16.02.2021 у справі № 925/668/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95271157>.

Щодо порядку визначення розміру вимог забезпечених кредиторів, заявлених до боржника як до майнового поручителя

Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України «Про іпотеку» та статей 12, 19, 28 Закону України «Про заставу» свідчить, що вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, вважаються забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна, визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки).

Кінцева вартість заставного (іпотечного) майна для цілей проведення розрахунків із забезпеченим кредитором формується в момент його реалізації.

Застава (іпотека) припиняється, а вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними у разі реалізації предмета застави (іпотеки) з дотриманням вимог КУзПБ.

Крім того, під час оцінки розміру заявлених забезпечених кредиторських вимог мають враховуватися висновки щодо нарахування процентів за кредитом, викладені у постановах ВП ВС від 28.03.2018 у справі № 444/9519/12 та від 04.07.2018 у справі № 310/11534/13-ц, в яких зазначено, що право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно із частиною другою статті 1050 ЦК України. В охоронних правовідносинах права та інтереси позивача забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання.

Детальніше з текстом постанови від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999344>.

Щодо визначення моменту виникнення грошових зобов'язань боржника щодо сплати податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями

З огляду на положення статей 23–25 Закону про банкрутство, чинного на момент відкриття провадження у цій справі, податковий орган, так само як і інші конкурсні кредитори, повинен подати до господарського суду вимоги до боржника щодо його грошових зобов'язань зі сплати податків і зборів, що виникли до дня відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство, разом з документами, що ці зобов'язання підтверджують, а господарський суд зобов'язаний розглянути всі вимоги та заперечення проти них на підставі поданих кредитором і боржником документів, оцінити правомірність цих вимог незалежно від наявності в адміністративному суді спору щодо неузгодженого податкового зобов'язання, з якого сформована кредиторська вимога податкового органу.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15.12.2020 у справі № 904/1693/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439649>.

Щодо розгляду грошових вимог до боржника за податковими зобов'язаннями

Пунктом 11 статті 56 ПК України передбачено, що не підлягає оскарженню податкове зобов'язання, самостійно визначене платником податків.

Не сплачені платником податків у встановлений ПК України строк суми узгоджених грошових зобов'язань (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності) визнаються податковим боргом (підпункт 14.1.175 пункту 14.1 статті 14 ПК України).

Розмір податкових зобов'язань зі сплати податку на додану вартість визначається податковою декларацією, а не додатками 2 та 5. Саме податкова декларація містить всю необхідну інформацію: визначення суми податкового зобов'язання, період за який нараховується податок. Додатки 2 та 5 не несуть жодного змістовного навантаження і не містять в собі обов'язкову інформацію, встановлення якої є необхідним для ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення.

Стаття 67 Конституції України визначає, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Згідно з підпунктом 16.1.4 пункту 16.1 статті 16 ПК України платник податків зобов'язаний сплачувати податки та збори в строки та у розмірах, встановлених цим Кодексом та законами з питань митної справи.

За правилами пункту 36.1 статті 36 ПК України податковим обов'язком визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи.

Виконанням податкового обов'язку, як передбачено пунктом 38.1 статті 38 ПК України, визнається сплата в повному обсязі платником відповідних сум податкових зобов'язань у встановлений податковим законодавством строк.

Відповідно до статті 31 ПК України строком сплати податку та збору визнається період, що розпочинається з моменту виникнення податкового обов'язку платника податку із сплати конкретного виду податку і завершується останнім днем строку, протягом якого такий податок чи збір повинен бути сплачений у порядку, визначеному податковим законодавством.

Платник податків зобов'язаний самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену в поданій ним податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого цим Кодексом для подання податкової декларації, крім випадків, установлених цим Кодексом (пункт 57.1 статті 57 ПК України).

За змістом підпункту 14.1.175 пункту 14.1 статті 14 ПК України податковим боргом визнається сума узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений цим Кодексом строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання.

Отже, на платника податків покладено обов'язок сплатити у встановлені податковим законодавством строки узгоджене грошове зобов'язання. Несплачене у встановлений законом строк грошове зобов'язання визнається сумою податкового боргу платника податків.

Аналогічна правова позиція сформульована в постанові КАС ВС від 24.12.2020 у справі № 813/3019/17.

Детальніше з текстом постанови від 09.02.2021 у справі № 922/313/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999382>.

Щодо застосування спеціального строку давності для звернення контролюючого органу до платника податків з вимогою про погашення податкового боргу

Розгляд та визнання грошових вимог податкових органів у процедурах банкрутства здійснюються судами з урахуванням особливостей виникнення (припинення) податкових зобов'язань боржника згідно з вимогами ПК України, які є спеціальними нормами права, що регулюють ці питання, якщо такі зобов'язання виникають до моменту порушення справи про банкрутство.

ПК України встановлено граничний строк для визначення контролюючим органом розміру податкового боргу. Він починається за наслідком прийняття рішення податкового органу або самостійного декларування боржником податкових зобов'язань та не може перевищувати 1095 календарних днів з моменту самостійного декларування податкових зобов'язань або прийняття відповідного рішення про нарахування податкового боргу контролюючим органом, після закінчення яких він уже не може вживати заходів щодо стягнення податкової заборгованості у будь-якому порядку (судовому чи позасудовому), оскільки за наслідком закінчення цього строку податкове зобов'язання визнається безнадійним відповідно до статті 101 ПК України, а борг підлягає списанню в обов'язковому порядку. Цей строк є спеціальним строком давності для звернення контролюючого органу до платника податків з вимогою про

погашення податкового боргу та застосовується імперативно (за законом). Списання безнадійного податкового боргу, яким є податковий борг платника податків, щодо якого минув строк давності у 1095 днів, здійснюється контролюючим органом самостійно на підставі даних автоматизованої інформаційної системи станом на день виникнення безнадійного податкового боргу.

Аналогічний правовий висновок сформульований касаційними судами як господарської, так адміністративної юрисдикції, зокрема у постановках від 06.02.2018 у справі № К/9901/99/17 807/2097/16, від 04.09.2018 у справі № 813/4430/16, від 19.09.2019 у справі № 910/11620/18, від 31.10.2019 у справі № 925/1242/15, від 05.12.2019 у справі № 910/1678/19.

Отже, при розгляді грошових вимог контролюючого органу до боржника як платника податків, заявлених на підставі податкових повідомлень-рішень, прийнятих за наслідками проведення податкових перевірок боржника, належить перевірити дотримання контролюючим органом спеціального строку давності заявлення до стягнення з боржника податкового боргу, який встановлено пунктом 102.4 статті 102 ПК України в 1095 календарних днів з дня його виникнення та застосування якого є імперативним.

Аналогічний правовий висновок сформульований у постановках КГС ВС від 02.05.2018 у справі № 923/1092/16, від 17.04.2019 у справі № 43/75-15/7-б, від 19.09.2019 у справі № 910/11620/18, від 24.10.2019 у справі № 906/665/17.

При цьому до спірних правовідносин не застосовуються норми статті 258 ЦК України, оскільки розгляд та визнання грошових вимог податкових органів у процедурах банкрутства здійснюються судами з урахуванням особливостей виникнення (припинення) податкових зобов'язань боржника згідно з нормами ПК України, які є спеціальними.

Детальніше з текстом постанови від 23.02.2021 у справі № 904/6275/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95343922>.

Щодо спливу строку давності для стягнення податкового боргу

Системний аналіз пункту 1.1 статті 1, статті 41, пункту 101.1 статті 101, пунктів 102.1, 102.4 статті 102 ПК України дає змогу дійти висновку про те, що ПК України встановлено граничний строк для визначення контролюючим органом розміру податкового боргу, який починається за наслідком прийняття рішення податкового органу або самостійного декларування боржником податкових зобов'язань та не може перевищувати 1095 календарних днів з моменту самостійного декларування податкових зобов'язань або прийняття відповідного рішення про нарахування податкового боргу контролюючим органом, після закінчення яких він уже не може вживати заходів щодо стягнення податкової заборгованості у будь-якому порядку (судовому чи позасудовому), оскільки за наслідком закінчення цього строку податкове зобов'язання визнається безнадійним відповідно до статті 101 ПК України, а борг підлягає списанню в обов'язковому порядку. Цей строк є спеціальним строком

давності для звернення контролюючого органу до платника податків з вимогою про погашення податкового боргу та застосовується імперативно (за законом). Списання безнадійного податкового боргу, яким є податковий борг платника податків, щодо якого минув строк давності у 1095 днів, здійснюється контролюючим органом самостійно на підставі даних автоматизованої інформаційної системи станом на день виникнення безнадійного податкового.

Тому при розгляді грошових вимог контролюючого органу до боржника як платника податків, заявлених на підставі податкових повідомлень-рішень, прийнятих за наслідками проведення податкових перевірок боржника, господарському суду належить перевірити дотримання контролюючим органом спеціального строку давності для заявлення до стягнення з боржника податкового боргу, який встановлено пунктом 102.4 статті 102 ПК України у 1095 календарних днів з дня його виникнення та застосування якого є імперативним. У разі спливу 1095-денного строку з дня виникнення податкового боргу такий борг визнається безнадійним та підлягає списанню, у тому числі пеня та штрафні санкції, а отже, з того часу контролюючий орган не має права вживати будь-яких заходів щодо стягнення такої суми боргу.

Зважаючи на встановлені судами обставини спливу строку давності для стягнення податкового боргу, колегія суддів КГС ВС погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для визнання у цій справі кредиторських вимог ГУ ДПС у Київській області на суму 9 004,32 грн, заявлених після спливу визначеного статтею 102 ПК України 1095-денного строку, внаслідок чого заявлена кредиторська заборгованість є безнадійною та підлягає списанню, а боржник вважається вільним від такого грошового зобов'язання.

Детальніше з текстом постанови від 15.10.2020 у справі № 910/8428/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92439966>.

Щодо розміру процентної ставки в контексті її співмірності із сумою основного боргу

Під час розгляду заявлених до боржника кредиторських вимог у процедурі розпорядження майном господарському суду слід з'ясувати правову природу таких вимог як конкурсних чи поточних, надати правову оцінку доказам, поданим кредитором на підтвердження його вимог до боржника, перевірити дійсність заявлених вимог, їх правову природу як грошових чи майнових вимог та з огляду на встановлене дійти висновку про наявність чи відсутність підстав для їх визнання та включення до реєстру вимог кредиторів у відповідній черговості.

Системний аналіз положень частин першої, третьої статті 92, частини другої статті 203, частини другої статті 215, частини першої статті 216 ЦК України та статті 42 КУзПБ дає підстави для висновку, що правочини, вчинені від імені юридичної особи фізичною особою, яка не має повноважень (правових підстав реалізовувати цивільну дієздатність юридичної особи) на укладення таких правочинів від імені юридичної особи, є нікчемними на підставі закону.

Установлення процентної ставки в розмірі, який може призвести до нарахування сум, розмір яких в рази перевищує основне зобов'язання, є неспівмірним та таким, що не відповідає суті відповідальності, закладеної законодавцем у положення статті 625 ЦК України, а також принципу неоплатності договору про надання поворотної фінансової допомоги, передбаченому підпунктом 14.1.257 пункту 14.1 статті 14 ПК України.

Такі нарахування мають наслідком порушення права інших контрагентів (кредиторів) боржника, оскільки неспівмірні з основним боргом суми нарахованих процентів річних як відповідальність за порушення грошового зобов'язання позбавляють можливості боржника розрахуватися за основними зобов'язаннями з іншими особами (контрагентами, кредиторами тощо).

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 910/18739/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708056>.

Щодо включення вимог арбітражного керуючого до реєстру вимог кредиторів боржника

КУзПБ визначено, що сплата грошової винагороди арбітражного керуючого в справі про банкрутство можлива за рахунок: 1) авансування коштів заявником (кредитором або боржником) на депозитний рахунок господарського суду; 2) коштів, одержаних боржником – юридичною особою в результаті господарської діяльності; 3) коштів, одержаних від продажу майна боржника, яке не перебуває в заставі; 4) коштів створеного комітетом кредиторів фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого.

Вимоги до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) затверджено наказом Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 2778/5. Вони визначають порядок ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) та вимоги до його форми, організаційні підходи при складанні, веденні та внесенні змін до нього на всіх стадіях провадження справи про банкрутство (неплатоспроможність). Зазначений реєстр – це єдина уніфікована система записів про кредиторів боржника та їхні вимоги. Під записом розуміється внесення до цього реєстру відомостей про кредитора та вимоги кредитора.

Зважаючи на відмінність правового статусу розпорядника майна від правового статусу кредитора у справі про банкрутство, безпідставним є включення вимог арбітражних керуючих до реєстру вимог кредиторів боржника, оскільки сам по собі факт включення таких вимог до реєстру свідчить про покладення на боржника обов'язку щодо їх погашення, що суперечить приписам статті 30 КУзПБ, які встановлюють джерела сплати грошової винагороди арбітражного керуючого у справі про банкрутство.

Надання послуг арбітражного керуючого відбувається лише на платній основі. Законодавством не передбачено випадків здійснення своїх повноважень арбітражним керуючим безоплатно.

При цьому судами не встановлено здійснення авансування коштів для оплати послуг арбітражного керуючого на депозитний рахунок господарського суду, можливості здійснення боржником господарської діяльності, наявності рішення комітету кредиторів про створення фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. Ураховуючи те, що продаж майна банкрута є можливим на стадії ліквідаційної процедури, а провадження у цій справі перебуває на стадії процедури розпорядження майном, арбітражні керуючі не позбавлені права на звернення до суду із заявою про затвердження звіту розпорядника майна боржника про нарахування і виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат за рахунок кредиторів відповідно до принципу пропорційності їх грошових вимог за наявності на це правових підстав.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 5011-15/2551-2012 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95675209>.

Щодо наслідків закінчення граничного строку здійснення процедури розпорядження майном

Відповідно до частини другої статті 44 КУзПБ процедура розпорядження майном боржника вводиться строком до 170 календарних днів. Системний аналіз положень статей 44 та 49 КУзПБ свідчить, що зазначений строк є граничним (не підлягає продовженню), а клопотання про продовження процедури розпорядження майном боржника можуть бути задоволені судом лише за умови, що продовження процедури розпорядження майном боржника буде здійснюватися в межах зазначеного граничного строку.

Згідно з положеннями частин першої, другої статті 49 КУзПБ у підсумковому засіданні суду у процедурі розпорядження майном боржника здійснюється перехід до наступної судової процедури (процедури санації, ліквідації) або закривається провадження у справі.

До закінчення процедури розпорядження майном боржника збори кредиторів приймають одне з таких рішень: схвалити план санації та подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації; подати до господарського суду клопотання про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

За приписами частини четвертої статті 49 КУзПБ у разі якщо зборами кредиторів у межах строку дії процедури розпорядження майном не прийнято жодного з передбачених цією статтею рішень, господарський суд за наявності ознак банкрутства протягом п'яти днів після закінчення процедури розпорядження майном боржника приймає постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 910/18739/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708063>.

Щодо вирішення питання про визнання боржника банкрутом

Рішення зборів кредиторів та комітету кредиторів є актами, а не правочинами, і тому положення статті 241 ЦК України не поширюються на спірні правовідносини. Крім того, завдання підсумкового засідання суду полягає у з'ясуванні ознак неплатоспроможності для визначення наступної судової процедури згідно з клопотанням комітету кредиторів, однак остаточна оцінка ознак неплатоспроможності надається судом.

Підставою для визнання боржника банкрутом є недостатність його майна для задоволення вимог кредиторів, що встановлюється судом шляхом зіставлення активів і пасивів боржника. Тому розгляд питання повноважності зборів кредиторів та комітету кредиторів жодним чином не спростовує правильності висновків суду апеляційної інстанції про те, що судом першої інстанції не досліджено фінансового стану боржника, питання наявності чи відсутності майнових активів у нього, за рахунок яких можна продовжити виробничу діяльність з метою погашення кредиторської заборгованості, питання співвідношення пасивів та активів боржника і не перевірено можливості застосування до боржника іншої, ніж ліквідація, судової процедури.

Детальніше з текстом постанови від 16.07.2020 у справі № 918/454/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90465527>.

Завдання підсумкового засідання суду полягає у з'ясуванні ознак неплатоспроможності для визначення наступної судової процедури згідно з клопотанням комітету кредиторів, однак остаточна їх оцінка надається судом

Підставою для визнання боржника банкрутом є недостатність його майна для задоволення вимог кредиторів, що встановлюється судом шляхом зіставлення активів і пасивів боржника. Без встановлення фінансового стану боржника, наявності чи відсутності майнових активів у нього, за рахунок яких можна продовжити виробничу діяльність з метою погашення кредиторської заборгованості, без перевірки можливості застосування до боржника іншої, ніж ліквідація, судової процедури висновок про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури є передчасним, адже таке рішення має прийматися за наявності належних та допустимих доказів про відсутність можливості відновити платоспроможність боржника і погасити вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

Детальніше з текстом постанови від 15.09.2020 у справі № 915/1261/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91622212>.

Щодо застосування судового розсуду під час ухвалення рішення про введення наступної судової процедури стосовно боржника

Комітет кредиторів є представницьким органом кредиторів у справі про банкрутство, наділеним КУзПБ певними повноваженнями щодо участі у справі. При цьому законодавець визначив процедуру прийняття рішення про введення ліквідаційної процедури та звернення до місцевого господарського суду з відповідним клопотанням. Так, рішення про введення процедури, наступної за розпорядженням майна, належить зборам кредиторів (на підставі звіту розпорядника майна та аналізу фінансово-господарської діяльності боржника), а повноваження на звернення до місцевого господарського суду з відповідним клопотанням – комітету кредиторів як представницькому органу.

Зважаючи на положення статті 49 КУзПБ, наявність рішення зборів кредиторів (комітету кредиторів у разі делегування таких повноважень) про перехід до наступної судової процедури та звернення до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури не є саме по собі безумовною підставою для введення господарським судом ліквідаційної процедури боржника.

Частиною четвертою статті 49 КУзПБ передбачено, що навіть за відсутності відповідного рішення зборів кредиторів боржника чи комітету кредиторів, але за наявності обставин, а саме за наявності ознак банкрутства господарський суд протягом п'яти днів після закінчення процедури розпорядження майном боржника приймає постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури за власною ініціативою.

Аналіз положень статей 48, 49 КУзПБ свідчить, що господарський суд, проводячи підсумкове засідання у справі про банкрутство, приймає рішення про введення наступної судової процедури щодо боржника, визначеної частиною першою статті 6 КУзПБ, із застосуванням судового розсуду.

При винесенні постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури має бути доведено факт неплатоспроможності боржника, як цього вимагає стаття 205 ГК України, відповідно до положень частини четвертої якої суб'єкт господарювання може бути оголошений банкрутом за рішенням суду, в разі неспроможності через недостатність майна задовольнити вимоги кредиторів.

Ураховуючи положення частини четвертої статті 205 ГК України, при визнанні боржника банкрутом суд має встановити його неоплатність, а саме недостатність майна для задоволення вимог кредиторів. У зв'язку з цим при винесенні постанови про визнання боржника банкрутом та при відкритті ліквідаційної процедури суд в обов'язковому порядку повинен з'ясувати актив та пасив боржника і порівняти їх дані.

Детальніше з текстом постанови від 19.11.2020 у справі № 908/2755/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93216976>.

4. Ліквідаційна процедура

Щодо обов'язку зі сплати будь-яких податків і зборів (обов'язкових платежів), нарахованих після введення ліквідаційної процедури

З дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури у нього не виникає обов'язку зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які були нараховані за період після визнання його банкрутом, оскільки положеннями частини першої статті 38 Закону про банкрутство, які аналогічні за змістом положенням частини першої статті 59 КУзПБ, передбачено підставу для припинення обов'язку боржника, якого визнано банкрутом, щодо обчислення та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів). Самостійне подання ліквідатором звітності до податкового органу не є винятком із цього правила.

Детальніше з текстом постанови від 19.01.2021 у справі № 916/4181/14 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94802503>.

Щодо правового режиму об'єктів житлового фонду, що належать юридичній особі – банкруту

Передача ліквідатором (у межах виконання ним обов'язку з формування ліквідаційної маси після визнання боржника банкрутом) належних банкруту об'єктів житлового фонду у складі, визначеному Законом про банкрутство, у тому числі гуртожитків, у комунальну власність відповідних територіальних громад є безумовною.

Ураховуючи імперативність припису частини першої статті 38 Закону про банкрутство щодо заборони на виникнення у банкрута з дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури жодних додаткових зобов'язань, крім витрат, безпосередньо пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури, встановлена законом вимога щодо передачі ліквідатором у межах виконання обов'язку з формування ліквідаційної маси належних банкруту об'єктів житлового фонду без додаткових умов зі здійсненням подальшого фінансування цих об'єктів в установленому законом порядку (частина тринадцята статті 41 та частина перша статті 42 Закону про банкрутство) виключає виникнення у банкрута з дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури жодних додаткових зобов'язань у зв'язку з утриманням та фінансуванням зазначених об'єктів житлового фонду, зокрема зобов'язань за комунальні послуги, що були надані у відповідних об'єктах житлового фонду в період ліквідаційної процедури боржника.

Відповідні зобов'язання боржника щодо власних об'єктів житлового фонду припиняються з дати ухвалення постанови про визнання його банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури незалежно від моменту передачі ліквідатором зазначених об'єктів територіальній громаді згідно із частиною тринадцятою статті 41, абзацом першим частини першої статті 42 Закону про банкрутство, частиною сьомою статті 61

КУзПБ і від причин та суб'єкта дій/бездіяльності, що перешкоджали передачі належних банкруту об'єктів житлового фонду територіальній громаді.

Детальніше з текстом постанови від 02.02.2021 у справі № 910/12640/14 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94831385>.

Щодо обов'язку ліквідатора здійснити всю повноту дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника

Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів щодо їх належного здійснення (принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі). Наведений висновок про застосування норми права викладено в постанові КГС ВС від 14.02.2018 у справі № 927/1191/14.

Без розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні до банкрутства, суд позбавлений можливості розглянути звіт ліквідатора і ліквідаційний баланс з дотриманням принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі.

Аналогічний висновок про застосування норм права викладено в постанові КГС ВС від 11.02.2021 у справі № 911/1423/19.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, за наявності підтвердження вини зазначених осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Оскільки законодавство не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб із наявністю вироку у кримінальній справі щодо таких осіб про встановлення в їх діях (бездіяльності) кримінального правопорушення, то в цьому випадку особи за спеціальним приписом Кодексу притягуються до цивільної відповідальності у формі солідарного стягнення.

У разі коли після визнання боржника банкрутом, за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника, погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за заборгованістю боржника, якщо такі особи не доведуть протилежного.

Можливістю подання в межах справи про банкрутство заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, наділений виключно ліквідатор банкрута, який, здійснивши на виконання своїх повноважень аналіз фінансового стану банкрута, зобов'язаний звернутися до суду з відповідним позовом.

Положення частини другої статті 61 КУзПБ не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, тому саме детальний аналіз ліквідатором фінансового стану банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть йому змогу ліквідатору банкрута виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Детальніше з текстом постанови від 24.02.2021 у справі № Б8/191-10 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95573605>.

КУзПБ (статті 61, 62, 65) передбачено певну сукупність дій, яку необхідно вчинити ліквідатору під час ліквідаційної процедури, та перелік додатків, які долучаються до звіту ліквідатора і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів). Подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за наслідком всіх проведених ним дій під час ліквідаційної процедури. Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів щодо їх належного здійснення (принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі).

Звернення ліквідатора до господарського суду про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства є частиною принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі.

Детальніше з текстом постанови від 04.03.2021 у справі № 911/1814/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95567115>.

Щодо оцінки судом доводів ліквідатора при поданні заяви про покладення субсидіарної відповідальності

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше, ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі, за наявності обставин недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

У ліквідаційній процедурі завданням ліквідатора є не просто констатація факту відсутності майна, а дієвий і належний пошук майна банкрута. Тому ліквідатор у звіті має довести, що його дії мали саме мету пошуку і виявлення майна банкрута, а під час ліквідаційної процедури він має вчиняти обґрунтовані і логічні дії, а також подавати запити до відповідних органів з урахуванням минулої діяльності банкрута.

Розгляд ліквідатором питання про наявність чи відсутність підстав для подання заяви про покладення субсидіарної відповідальності, а також оцінка господарським судом таких дій ліквідатора обов'язково повинні бути відображені в ухвалі про затвердження звіту ліквідатора, ліквідаційного балансу.

Детальніше з текстом постанови від 17.06.2020 у справі № 924/669/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025224>.

Щодо розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні до банкрутства, як одного з принципів повноти дій ліквідатора

Суть принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі полягає в тому, що обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення та повернення в ліквідаційну (конкурсну) масу всього майна (майнові права, законні очікування) боржника. До складу майна боржника слід віднести також майнові права, які виникають у зв'язку з визнанням угод недійсними в порядку статті 42 КУзПБ. Зокрема, до законних очікувань слід віднести субсидіарну відповідальності третіх осіб, засновників, керівників боржника та інших осіб за доведення боржника до банкрутства або у разі його банкрутства з вини цих осіб (частина друга статті 61 КУзПБ).

Можливістю подання в межах справи про банкрутство заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, наділений виключно ліквідатор банкрута. Виявлення ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника покладено саме на ліквідатора банкрута, що пов'язано з виконанням ним своїх повноважень.

Приписи частини другої статті 61 КУзПБ не встановлюють ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника. Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового стану банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дасть йому змогу виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Для оцінки судом повноти здійснених ліквідатором дій під час ліквідаційної процедури у звіті ліквідатора обов'язково має міститися розділ щодо здійснених ним заходів щодо виявлення ознак доведення підприємства до банкрутства та, як наслідок, встановлення наявності чи відсутності підстав для покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на засновників (учасників, акціонерів) або третіх осіб на підставі частини другої статті 61 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 11.02.2021 у справі № 911/1423/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94904479>.

Щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) і підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності (стаття 61 КУзПБ)

Визначене частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство (частина друга статті 61 КУзПБ) господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони).

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у певній сфері, у цьому випадку – права кредиторів на задоволення їх вимог до боржника у справі про банкрутство за рахунок активів боржника, що не можуть бути задоволені через відсутність майна у боржника.

Об'єктивну сторону такого правопорушення становлять дії або бездіяльність певних фізичних осіб, пов'язаних з боржником, що призвели до відсутності у нього майнових активів для задоволення вимог кредиторів. На відміну від Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, у положеннях яких законодавець чітко визначив диспозицію кримінального та адміністративного порушення з доведення до банкрутства та фіктивного банкрутства, частина п'ята статті 41 Закону про банкрутство (частина друга статті 61 КУзПБ) має власну диспозицію (зміст) правопорушення: «банкрутство боржника з вини його засновників чи інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника...». Однак законодавцем не конкретизовано, які саме дії чи бездіяльність становлять об'єктивну сторону такого правопорушення. При вирішенні питання щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) і, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, мають братися до уваги також положення частини першої статті 215 ГК України та підстави для порушення справи про банкрутство (стаття 1, частина третя статті 10, стаття 11 Закону про банкрутство), з огляду на які такими діями можуть бути:

1) вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, спрямованих на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення активів боржника, внаслідок чого настала неплатоспроможність боржника щодо його інших зобов'язань;

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок про вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів

юридичної особи боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника.

Подібні правові висновки сформульовані у постановках ВС від 16.06.2020 у справі № 910/21232/16, від 30.01.2018 у справі № 923/862/15, від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15 та від 10.03.2020 у справі № 902/318/16.

Оцінюючи будь-які дії/бездіяльність суб'єктів відповідальності щодо покладення на них субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, суд має відмежовувати дії суб'єктів відповідальності, які належать до ризиків підприємницької діяльності, від винних дій таких суб'єктів, що мали наслідком настання неплатоспроможності боржника та відсутність активів на задоволення вимог кредиторів (стаття 42 ГК України).

Час, що минув з дати припинення повноважень суб'єктів відповідальності до дати порушення справи про банкрутство боржника, не є вирішальним чинником, що впливає на встановлення складу об'єктивної сторони правопорушення, однак має враховуватися судами поряд з іншими обставинами справи при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між винними діями суб'єкта відповідальності та настанням негативних наслідків у боржника, які є підставою субсидіарної відповідальності (зокрема, встановлення обставин щодо можливості усунення таких негативних наслідків іншими посадовими особами боржника, які були наділені управлінськими функціями щодо боржника після припинення повноважень суб'єкта відповідальності, однак не вчинили належних дій з усунення негативних наслідків).

Суб'єкти правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності за частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство чітко визначені цією нормою. Це – засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, за умови доведення вчинення ними винних дій (бездіяльності), що спричинили наслідки у вигляді неплатоспроможності боржника та відсутності у нього активів для задоволення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі.

Суб'єктивною стороною правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності є ставлення особи до вчинюваних нею дій чи бездіяльності (мотиву, мети, умислу чи необережності суб'єкта правопорушення).

Детальніше з текстом постанови від 02.03.2021 у справі № 906/904/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382180>.

Аналогічні висновки викладені у постановках від 17.06.2020 у справі № 923/590/18, від 01.10.2020 у справі № 914/3120/15.

Щодо затвердження звіту ліквідатора

Подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за результатом проведених дієвих заходів, передбачених у ліквідаційній процедурі. Водночас Законом про банкрутство встановлено певний обсяг обов'язкових дій, які належить вчинити ліквідатору під час ліквідаційної процедури, та перелік додатків, які долучаються

до звіту ліквідатора і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів). Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржник. До того ж ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів щодо їх належного здійснення (принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі).

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках ВС від 08.05.2018 у справі № 904/5948/16, від 02.07.2019 у справі № 5011-46/1733-2012, від 12.09.2019 у справі № 914/3812/15, від 28.11.2019 у справі № 18/1971/12.

Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора встановлює, зокрема, критерій обґрунтованості сумнівів щодо повноти дій ліквідатора і, відповідно, покладає на особу, яка оспорує дотримання цієї домінанти, обов'язок обґрунтовувати, що саме не вчинив ліквідатор і як це вплинуло на результат формування ліквідаційної маси (наведені висновки викладені у постановках ВС від 06.06.2018 у справі № 904/4863/13, від 28.11.2019 у справі № 904/6144/16).

Ураховуючи положення статті 74 ГПК України, на кредитора або іншу особу, що відповідно до закону має право заперечувати звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс і вказувати на неналежне виконання ліквідатором своїх обов'язків у ліквідаційній процедурі та неповноту виконаних ним дій у цій процедурі, покладений тягар доведення цих обставин, а також того, що ці порушення з боку ліквідатора сталися і призвели до порушення порядку проведення дій у ліквідаційній процедурі, а саме вплинули на показники в ліквідаційному балансі боржника (змінити ці показники тощо), вплинули на формування ліквідаційної маси і задоволення вимог кредиторів, і, як наслідок, позначилися на результатах проведеної ліквідаційної процедури боржника і прийнятті рішення за результатами розгляду, затвердженні звіту та ліквідаційного балансу боржника (аналогічна правова позиція наведена у постанові ВС від 23.07.2019 у справі № 904/4029/15).

Детальніше з текстом постанови від 02.03.2021 у справі № 914/3734/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95469419>.

Щодо повноти дій ліквідатора

Наявність інформації з Державного реєстру обтяжень рухомого майна щодо транспортних засобів, зареєстрованих за боржником, та відсутність у звіті ліквідатора інформації щодо оскарження в порядку частини першої статті 303 КПК України дій (рішення) поліції щодо невнесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення за результатом звернення ліквідатора із заявами про кримінальне правопорушення у зв'язку із розшуком майна боржника та повернення його власнику свідчить про невжиття ліквідатором належних, дієвих та вичерпних заходів щодо формування ліквідаційної маси банкрута.

Детальніше з текстом постанови від 25.06.2020 у справі № 44/484-б можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90232042>.

Аналогічні висновки містить постанова від 27.10.2020 у справі № 28/29-б-43/212-2012, з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92673982>.

Щодо розгляду судом клопотання про затвердження звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу

Ухвала суду про затвердження звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу є за своєю правовою природою судовим рішенням, яке підсумовує хід ліквідаційної процедури, та в якому необхідно повно відобразити обставини, що мають значення для цієї справи. Затверджуючи звіт ліквідатора, господарський суд повинен дати оцінку належності проведення ліквідатором всієї ліквідаційної процедури, дотримання ним черговості задоволення вимог кредиторів, відповідності законодавству про банкрутство всіх обов'язкових додатків до звіту ліквідатора, зокрема оцінити повноту пошуку, виявлення майнових активів банкрута для включення їх в ліквідаційну масу, дати оцінку діям ліквідатора щодо пошуку, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб, надати оцінку повноті реалізації ліквідатором активів боржника, а також з'ясувати, чи здійснювалися ліквідатором заходи з виявлення та повернення дебіторської заборгованості банкрута. Висновки суду про встановлені обставини та їх правові наслідки повинні бути вичерпними, відповідати дійсності і підтверджуватися достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні. Розглядаючи ліквідаційний баланс та звіт ліквідатора, в судовому засіданні господарський суд перевіряє обґрунтованість, правомірність і повноту дій ліквідатора, а також достовірність змісту ліквідаційного балансу.

Розгляд судом клопотання про затвердження звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу є процесуальною дією, яка передбачає заслуховування звіту ліквідатора і думки кредиторів, які можуть підтримати звіт або надати свої заперечення проти його затвердження. Оцінка аргументів і ліквідатора, і присутніх у засіданні кредиторів є запорукою надання аргументованої оцінки повноті дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі.

Детальніше з текстом постанови від 17.09.2020 у справі № 10-18/5218 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91653019>.

5. Продаж майна в провадженні у справи про банкрутство

5.1. Визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута

Щодо обрання ліквідатором способів продажу майна банкрута

Згідно з усталеною практикою ВС при вирішенні спору про визнання недійсними результатів торгів (аукціону) необхідно встановити, чи сталося порушення вимог законодавства при його проведенні; чи вплинули ці порушення на результати аукціону; чи сталося порушення прав і законних інтересів особи, яка оспорує результати

аукціону (постанови ВС від 13.03.2018 у справі № 911/494/17, від 25.04.2018 у справі № 910/16955/17, від 11.06.2019 у справі № 920/1316/14, від 26.09.2019 у справі № 11/19).

Розглядаючи вимоги про визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна боржника, господарський суд має системно застосовувати норми Закону про банкрутство, оцінюючи в цілому правомірність дій ліквідатора з обрання ним певних способів продажу майна боржника, правомірність формування ним складу майна, яке виставляється на продаж (як цілісного майнового комплексу, так і окремих лотів), дотримання ліквідатором вимог частини третьої статті 98 Закону про банкрутство щодо добросовісності та розсудливості, забезпечення балансу інтересів боржника та кредиторів (наведені висновки викладені у постановах КГС ВС від 26.02.2019 у справі № 911/3132/17, від 21.11.2019 у справі № 20/5007/1475-Б/12, від 28.11.2019 у справі № 5009/2987/12).

Детальніше з текстом постанови від 26.01.2021 у справі № 911/408/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591470>.

Щодо визначення сторін спору про визнання результатів аукціону недійсними

Закон про банкрутство розмежовує коло осіб, які є учасниками та сторонами у справі про банкрутство.

Правовий аналіз положень цього Закону свідчить, що поняття сторони спору за участю боржника, який розглядається судом в межах провадження у справі про банкрутство, не є тотожним поняттю учасника (сторони) у справі про банкрутство, оскільки обмежується колом учасників, яких стосуються спірні правовідносини (аналогічний висновок викладений у постанові КГС ВС від 05.03.2020 у справі № 14/325"б").

Належним суб'єктним складом, а отже, сторонами спору про визнання аукціону та його результатів недійсними є склад учасників за участю продавця, переможця аукціону та організатора цього аукціону.

Детальніше з текстом постанови від 28.01.2021 у справі № 922/987/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94696524>.

Щодо вимоги заінтересованої особи про повернення майна банкруту

Оспорювати правочин може також особа (заінтересована особа), яка не була стороною правочину, і на час розгляду справи судом не має права власності чи речового права на предмет правочину та/або не претендує на те, щоб майно в натурі було передано їй у володіння. Вимоги заінтересованої особи про визнання правочину недійсним спрямовані на приведення сторін недійсного правочину до того стану, який вони мали до вчинення правочину. Власний інтерес заінтересованої особи полягає в тому, щоб предмет правочину перебував у власності конкретної особи чи щоб сторона (сторони) правочину перебувала у певному правовому становищі, оскільки

від цього залежить подальша можливість законної реалізації заінтересованою особою її прав.

Відповідно до абзацу другої частини першої статті 216 ЦК України у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Аналогічні положення наведено в статті 208 ГК України.

Реституція – це поновлення порушених майнових прав, приведення їх до стану, що існував на момент вчинення дії, якою заподіяно шкоду, тобто повернення або відновлення матеріальних цінностей у натурі – тих самих або подібних, або речей такої самої вартості. Якщо їх неможливо повернути у натурі, то відшкодовується їх вартість у грошах.

За правилами цієї статті реституція як спосіб захисту цивільного права застосовується лише у разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним чи визнаний недійсним.

Наслідки недійсності правочину підлягають застосуванню лише щодо сторін такого правочину. Тому на особу, яка не брала участі у правочині, не може бути покладено обов'язок повернути майно за цим правочином.

Детальніше з текстом постанови від 04.02.2021 у справі № 911/1902/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94865227>.

Щодо порядку обчислення позовної давності за вимогами про визнання недійсними результатів торгів (аукціону)

Для визначення моменту виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (порушення права), так і суб'єктивні (особа дізналася або повинна була дізнатися про це порушення) аспекти. Порівняльний аналіз понять «довідався» та «міг довідатися», що містяться в статті 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо (правова позиція ВС, викладена в постанові від 26.09.2019 у справі № 924/1114/18 та від 03.04.2018 у справі № 910/31767/15 з посиланням на позицію ВСУ в постанові від 16.11.2016 у справі № 487/10132/14-ц (провадження № 6-2469цс16)).

Отже, початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення у зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд (така правова позиція відображена, зокрема, у постанові ВП ВС від 20.11.2018 у справі № 907/50/16).

Для юридичної особи як сторони правочину (договору тощо) днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину, оскільки він

збігається із днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права за цим правочином.

У разі пред'явлення позову самою особою, право якої порушене, або в інтересах цієї особи іншою уповноваженою на це особою початок перебігу позовної давності визначається з одного й того самого моменту: коли особа довідалася або могла довідатися про порушення її права або про особу, яка його порушила (правова позиція судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС, викладена у постановах від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012, від 23.04.2019 у справі № Б-19/207-09 з посиланням на позицію ВП ВС у постановах від 19.06.2018 у справі № 916/1979/13, від 30.05.2018 у справі № 367/2271/15-ц, від 22.05.2018 у справі № 369/6892/15-ц).

Статтею 92 ЦК України визначено, що дії органу або особи, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, у відносинах із третіми особами розглядаються як дії самої юридичної особи.

Отже, положення закону про початок перебігу позовної давності поширюються і на звернення арбітражного керуючого (ліквідатора) до суду із заявою про захист інтересів боржника.

Іншого правила щодо визначення початку перебігу позовної давності не містять ні частина перша статті 261 ЦК України, ні норми спеціального закону, що регулюють порядок вирішення спорів у справі про банкрутство.

Тому при визначенні початку перебігу позовної давності у спорі за вимогами боржника/арбітражного керуючого не допускається врахування як обставин (дати) порушення провадження у справі про банкрутство та дати призначення (заміни кандидатури) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), оскільки ні Закон про банкрутство (положення якого втратили чинність), ні чинний КУзПБ не встановлюють спеціальних норм про позовну давність (у тому числі щодо звернення до суду арбітражного керуючого із заявою про визнання недійсними правочинів, укладених боржником). Отже, до цих правовідносин застосовуються загальні норми позовної давності (правова позиція судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС, викладена у постанові від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012 з посиланням на позицію ВСУ у постанові від 13.01.2016 у справі № 922/5094/14).

У спірних правовідносинах суб'єктом прав є саме боржник, а не арбітражний керуючий (ліквідатор), а тому, визначаючи початок перебігу позовної давності, суду слід враховувати, коли про порушене право дізнався або міг дізнатись боржник в особі уповноваженого органу.

За змістом норм статті 267 ЦК України якщо позовні вимоги господарським судом визнано обґрунтованими, а стороною у справі заявлено про вплив позовної давності, суд зобов'язаний застосувати до спірних правовідносин положення статті 267 ЦК України та вирішити питання про наслідки такого впливу (або відмовити в позові у зв'язку зі впливом позовної давності, або за наявності поважних причин її пропускання – захистити порушене право, але в будь-якому разі вирішити спір з посиланням на зазначену норму ЦК України).

Водночас позовна давність не є інститутом процесуального права та не може бути відновлена (поновлена) в разі її спливу, але, враховуючи право позивача згідно із частиною п'ятою статті 267 ЦК України отримати судовий захист у разі визнання судом поважними причин пропуску позовної давності, саме на позивача покладено обов'язок доказування тієї обставини, що строк було пропущено з поважних причин. Це також впливає із загального правила, встановленого статтею 74 ГПК України, про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести відсутність об'єктивних перешкод для своєчасного звернення позивача з вимогою про захист порушеного права (правова позиція судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС, викладена у постанові від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012 з посиланням на позицію ВП ВС у постановках від 30.01.2019 у справі № 706/1272/14-ц (провадження № 14-456цс18) та від 21.08.2019 у справі № 911/3681/17 (провадження № 12-97гс19)).

Питання щодо поважності цих причин, тобто наявності обставин, які з об'єктивних, незалежних від позивача підстав унеможливлювали або істотно утруднювали своєчасне подання позову, вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням наявних фактичних даних про такі обставини.

Закон не встановлює, з чиєї ініціативи суд визнає причини пропуску позовної давності поважними. Як правило, це відбувається за заявою (клопотанням) позивача з наведенням відповідних доводів і поданням належних та допустимих доказів. Відповідна ініціатива може виходити і від інших учасників судового процесу, зокрема прокурора, який не є стороною у справі (аналогічна правова позиція міститься у пунктах 23.6–23.8 постанови ВП ВС від 30.01.2019 у справі № 706/1272/14-ц (провадження № 14-456цс18)).

Детальніше з текстом постанови від 18.01.2021 у справі № 29/5005/6325/2011 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94489666>.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові від 09.02.2021 у справі № 5023/5507/12 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95469362>.

Щодо забезпечення позову про визнання недійсними результатів електронних торгів з продажу нерухомого майна, належного боржнику

Такий предмет спору як визнання недійсними результатів торгів передбачає чітко визначене коло учасників спору. ВС вважає, що в цьому випадку вжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони боржнику передавати майно, що є предметом аукціону, переможцю торгів забезпечить стабільність кола осіб, що беруть участь у такому позовному провадженні, оскільки можлива майбутня зміна власників майна призведе до збільшення кола учасників спору та утруднить виконання рішення суду в разі визнання таких торгів недійсними.

Детальніше з текстом постанови від 15.02.2021 у справі № 905/1057/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95203385>.

Щодо порушення прав малолітньої особи у разі витребування у неї майна із чужого незаконного володіння

Хоча ліквідатор і не ставить питання про виселення малолітньої особи зі спірного майна, проте сама ліквідаційна процедура боржника передбачає реалізацію майна банкрута на аукціоні.

Тому, враховуючи приписи статті 3 Конституції України, статті 177 Сімейного кодексу України, статей 3, 11, 17, 18 Закону України «Про охорону дитинства», статті 6 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», статті 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей», для належного та повного дослідження питання щодо можливого порушення прав малолітньої особи під час розгляду заяви ліквідатора про витребування майна із чужого незаконного володіння та визнання права власності судам необхідно встановити та дослідити, чи зареєстрована і проживає малолітня особа у спірному житловому будинку, чи гарантоване збереження права дитини на житло в разі реалізації спірного майна, чи є у батьків малолітньої особи або осіб, які їх замінюють, інші житлові приміщення, окрім спірного майна, які придатні для забезпечення житлових прав і охоронюваних законом інтересів малолітньої особи.

У разі необхідності для встановлення зазначених обставин суд не позбавлений права залучити до участі у справі відповідний орган опіки та піклування, інші компетентні державні органи.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 922/4587/13 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95675210>.

Щодо критерію пропорційності втручання в право власності у разі віндикації майна боржником від набувача цього майна

Згідно зі статтею 387 ЦК України власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним.

У спорі між особою, яка вважає себе власником спірного майна, та особою, яка вважає себе законним володільцем (користувачем) спірного майна, сторонами спору є особи, які претендують на спірне майно. Тому для правильного вирішення спору суд має з'ясувати й перевірити передусім правові підстави, відповідно до яких виникло та існує речове право на майно у позивача, факт наявності майна у незаконному володінні відповідача, відсутності у відповідача правових підстав для володіння майном, добросовісного (недобросовісного) володіння чужим майном.

При цьому незаконним володільцем може бути і добросовісний, і недобросовісний набувач.

Добросовісним набувачем є особа, яка не знала і не могла знати про те, що майно придбане в особи, яка не мала права його відчужувати.

Недобросовісний набувач, навпаки, на момент здійснення угоди про відчуження спірного майна знав або міг знати, що річ відчужується особою, якій вона не належить і яка на її відчуження не має права.

Від недобросовісного набувача майно може бути витребувано в будь-якому випадку, від добросовісного – лише у передбачених законом випадках, а саме відповідно до статті 388 ЦК України.

Судами першої та апеляційної інстанцій у цій справі встановлено, що ОСОБА_1 вжила усіх розумних заходів, виявила обережність та обачність для з'ясування всіх правомочностей продавця на відчуження майна, що свідчить про законність та добросовісність набуття права власності ОСОБА_1 на спірну квартиру.

При цьому ВС підтримав зроблені ним раніше висновки у постанові від 23.04.2019 у справі № Б-19/207-09 стосовно того, що після введення процедури ліквідації до арбітражного керуючого (ліквідатора) переходить правомочність власника та керівника боржника; вибуття майна з володіння власника (банкрута) відбувається не за його волевиявленням, а за прямою вказівкою спеціального закону. Обмежуючи таким чином права власника на володіння майном, законодавець одночасно зобов'язує ліквідатора діяти добросовісно, розсудливо, обґрунтовано, у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законодавством про банкрутство. Здійснення ліквідатором – арбітражним керуючим права власності, зокрема розпорядження майном не у спосіб та не у межах повноважень, що встановлені Законом про банкрутство (проведення аукціону з порушенням вимог цього Закону), не є вираженням волі власника майна (банкрута) на вибуття такого майна з його володіння, що дає підстави для повернення майна володільцю шляхом його витребування у відповідачів як добросовісних набувачів у порядку частини першої статті 388 ЦК України.

Однак положення Конституції та законів України передбачають право кожного на житло і надають певні гарантії окремим категоріям осіб щодо житла.

За встановлених судами обставин (проживання у спірному помешканні разом з добросовісною набувачкою її малолітньої доньки та батька похилого віку) суди дійшли цілком обґрунтованого висновку, що в разі витребування від такої набувачки спірної квартири будуть порушені її права, а також її малолітньої доньки та батька похилого віку, гарантовані Конституцією та законами України, а конкуруючий суспільний інтерес ліквідатора у поверненні майна до ліквідаційної маси не може вважатися співмірним з тими негативними наслідками, яких зазнає життя набувачки майна та членів її родини.

Детальніше з текстом постанови від 18.02.2021 у справі № Б-39/187-08 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96040654>.

Щодо розгляду віндикаційного позову в межах справи про банкрутство

Предметом регулювання статті 1 Першого протоколу є втручання держави у право на мирне володіння майном. У практиці ЄСПЛ (наприклад, рішення ЄСПЛ у справах «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року, «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року, «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 року, «Серков проти України» від 07 липня 2011 року, «Колишній король Греції та інші проти Греції» від 23 листопада 2000 року, «Булвес» АД проти Болгарії» від 22 січня 2009 року, «Трегубенко проти України» від 02 листопада 2004 року, «East/West Alliance Limited» проти України» від 23 січня 2014 року) напрацьовано три критерії, які слід оцінювати, аналізуючи сумісність втручання в право особи на мирне володіння майном з гарантіями статті 1 Першого протоколу, а саме: чи можна вважати втручання законним; чи переслідує воно «суспільний», «публічний» інтерес; чи такий захід (втручання в право на мирне володіння майном) є пропорційним визначеним цілям.

Втручання держави у право на мирне володіння майном є законним, якщо здійснюється на підставі закону, нормативно-правового акта, що має бути доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним щодо застосування та наслідків дії його норм.

Втручання є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення суспільного, публічного інтересу, за наявності об'єктивної необхідності у формі суспільного, публічного, загального інтересу, який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності.

Критерій пропорційності передбачає, що втручання в право власності буде розглядатися як порушення статті 1 Першого протоколу, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання. «Справедлива рівновага» означає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою, що ставиться для досягнення, та засобами, які використовуються. Необхідний баланс не буде дотримано, якщо особа несе «індивідуальний і надмірний тягар».

При цьому ЄСПЛ у питаннях оцінки пропорційності, як і в питаннях наявності суспільного, публічного інтересу, визнає за державою достатньо широку «сферу розсуду», за винятком випадків, коли такий «розсуд» не ґрунтується на розумних підставах.

Тож для розкриття критерію пропорційності вагоме значення має визначення судами добросовісності/недобросовісності набувача майна.

Так, ВС (КЦС) у постановках від 18.03.2020 у справі № 199/7375/16-ц та від 20.05.2020 у справі № 199/8047/16-ц дійшов висновків, що «конструкція, за якої добросовісний набувач втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною. Тому задоволення віндикаційного позову і витребування спірної нерухомості у відповідача як добросовісного набувача на користь

Дніпропетровської міської ради призведе до порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод».

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Європейського суду з прав людини є обов'язковою для застосування судами України як джерела права.

Крім того, з'ясування заінтересованості, контролю, пов'язаності набувача майна з боржником (попередніми набувачами майна) у межах справи про банкрутство безпосередньо пов'язане з визначенням критерію добросовісності/недобросовісності набувача і це питання повинно досліджуватися за наявними у матеріалах справи доказами.

Судові рішення, постановлені за відсутності перевірки обставин добросовісності/недобросовісності набувача, що має важливе значення як для застосування положень статей 387, 388 ЦК України, так і для визначення критерію пропорційності втручання у право власності набувача майна, а також за відсутності наведення належних мотивів стосовно практики ЄСПЛ з питання втручання держави у право власності, не можуть вважатися такими, що відповідають нормам справедливого судового розгляду відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства України.

Детальніше з текстом постанови від 18.02.2021 у справі № 14/5026/1020/2011 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96040650>.

6. Відновлення платоспроможності фізичної особи

Щодо обов'язку боржника авансувати винагороду арбітражного керуючого

Обов'язок боржника авансувати винагороду арбітражного керуючого до звернення з відповідною заявою до суду визначено КУзПБ, і подання доказів авансування є обов'язковою умовою, встановленою статтею 116 зазначеного Кодексу.

При цьому ані названий Кодекс, ані інші чинні норми законодавства не передбачають права боржника бути звільненим від авансування винагороди арбітражному керуючому при поданні такої заяви, які не встановлюють умов, за яких суд може відстрочити, розстрочити чи звільнити заявника від здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому.

До вимог про авансування винагороди керуючому реструктуризацією не застосовується аналогія закону щодо звільнення від сплати судового збору, оскільки авансування винагороди керуючому реструктуризацією та сплата судового збору мають різну правову природу, регулюються різними нормативно-правовими актами, мають різну сферу застосування та кінцеву мету (висновок, викладений у постановях КГС ВС від 19.11.2020 у справі № 927/203/20, від 19.11.2020 у справі № 910/726/20).

Обов'язок заявника при зверненні із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність авансувати на депозитний рахунок суду винагороду

керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень врегульований положеннями КУзПБ, і до такого обов'язку не підлягають застосуванню положення Закону України «Про судовий збір» щодо звільнення заявника від авансування (висновок, викладений у постанові КГС ВС від 24.09.2020 у справі № 910/2629/20).

Норми статті 116 КУзПБ не містять положення про можливість здійснити розподіл між кредиторами зобов'язань зі сплати коштів на відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним повноважень у справі.

У статті 114 КУзПБ передбачено право кредиторів за рахунок власних коштів встановити арбітражному керуючому додаткову винагороду, а не здійснити авансування винагороди арбітражному керуючому.

Детальніше з текстом постанови від 17.02.2021 у справі № 927/166/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066790>.

Щодо відступлення права вимоги за іпотечним договором, правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб та ФОПів

На час звернення до місцевого суду згідно з даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна боржником було зазначено інформацію щодо переліку майна, яке перебуває у заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб. Інформація про такого Іпотекодержателя як ТОВ «ФК МАНІТУ» у цих реєстрах відсутня.

Боржник повідомив, що у провадженні Комінтернівського районного суду міста Харкова знаходиться цивільна справа за позовом про визнання договору відступлення, укладеного між ТОВ «ЕЙ ТІ ФІНАНС» та ТОВ «ФК МАНІТУ», недійсним. Відповідно до пункту 2.6 договору про відступлення прав вимоги за іпотечним договором, за яким ТОВ «ФК МАНІТУ» є новим іпотекодержателем, встановлено, що протягом п'яти днів з дня підписання цього договору, первісний іпотекодержатель зобов'язаний надіслати (листом з повідомленням про вручення) повідомлення боржнику про здійснення первісним іпотекодержателем новому іпотекодержателю відступлення права вимоги за договором іпотеки. Проте будь-яких письмових доказів у розумінні вимог статей 73–79 ГПК України про виконання зазначеної умови договору ТОВ «ФК МАНІТУ» не надано.

Тож у заяві відображені вимоги, які визнаються боржником. Вимоги ТОВ «ФК МАНІТУ» є спірними. У зв'язку з цим боржником не було про них зазначено.

Крім того, відступлення права вимоги новому кредитору можливе лише в обсязі вимог, наявних у первісного кредитора. Вирішення Комінтернівським районним судом м.Харкова цивільної справи за позовом боржника про визнання недійсним договору відступлення, укладеного між ТОВ «ЕЙ ТІ ФІНАНС» та ТОВ «ФК Маніту», не вплине на обсяг заборгованості боржника та не порушить прав кредиторів, оскільки жодна із зазначених юридичних осіб у цьому випадку не є і не може бути ініціюючим кредитором у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до вимог КУзПБ. Кредитори не позбавлені права звернутися до суду першої інстанції

з відповідною заявою про процесуальне правонаступництво за наявності на це правових підстав.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 922/2321/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642726>.

Щодо особливості здійснення реструктуризації заборгованості боржника

Пункт 5 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ визначає правовий механізм при введенні процедури банкрутства фізичних осіб, який має на меті надати боржнику можливість реструктуризувати свої боргові зобов'язання для унеможливлення негайної реалізації житла, переданого в іпотеку банкам за валютними кредитами.

Однак, обмежившись посиланням на неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника, суд першої інстанції не врахував та не застосував пункт 5 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, який встановлює особливості здійснення реструктуризації заборгованості фізичної особи за кредитом в іноземній валюті, забезпеченим іпотекою житла, що призвело до передчасного ухвалення постанови про визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів.

Наведене підтверджує висновок апеляційного господарського суду про те, що суд першої інстанції проявив непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою, в результаті чого можливість реструктуризації боргів боржника залишилася невикористаною.

Детальніше з текстом постанови від 16.03.2021 у справі № 916/169/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708019>.

Щодо набуття кредитором статусу учасника провадження у справі про банкрутство фізичної особи – підприємця у зв'язку із введенням в дію 21.10.2019 КУзПБ

Законодавцем змінено підхід до правового регулювання банкрутства фізичної особи, зокрема відсутні чинні до 21.10.2019 обмеження щодо застосування вимог Закону про банкрутство до відносин, пов'язаних з визнанням банкрутом фізичної особи за боргами, які виникли у неї у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності, а також відсутня заборона включення до складу ліквідаційної маси майна фізичної особи (у разі введення процедури погашення боргів боржника), яке перебуває у заставі з підстав, не пов'язаних із здійсненням такою особою підприємницької діяльності.

Тож постанова суду про введення процедури погашення боргів боржника – судової процедури у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна банкрута, є судовим рішенням, яке ухвалено про права та інтереси, зокрема, заставодержателя майна боржника.

Детальніше з текстом постанови від 31.03.2021 у справі № 925/1171/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96309322>.

7. Закриття провадження у справі про банкрутство

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника у зв'язку з тим, що до нього не висунуто кредиторських вимог

У разі коли після оприлюднення офіційного оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство на дату проведення попереднього засідання до боржника не висунуто вимог, суд не має змоги належним чином дати обґрунтовану оцінку твердженням боржника щодо його неплатоспроможності, адже такі твердження боржника у процедурі банкрутства мають бути досліджені судом критично з урахуванням як думки розпорядника майна, так й інших конкурсних кредиторів. Тому подальше провадження у справі про банкрутство є неможливим, у зв'язку з чим його належить закрити на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ.

Норма частини четвертої статті 49 КУзПБ, якою встановлено право суду прийняти постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, обмежена випадком наявності конкурсних кредиторів з правом вирішального голосу (зборів кредиторів) за умови недобросовісної бездіяльності цього органу щодо прийняття рішення про подальшу долю процедури банкрутства.

У цьому вбачається встановлення законодавцем балансу між інтересами боржника, щодо якого застосовано мораторій на задоволення вимог конкурсних кредиторів, та інтересами добросовісних кредиторів такого боржника – як конкурсних, так і поточних, які мають легітимні очікування щодо погашення наявних боргів боржника перед ними.

Детальніше з текстом постанови від 11.02.2021 у справі № 910/16593/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999454>.

Щодо встановлення факту недостовірності заявленого боржником розміру кредиторської заборгованості

Метою застосування частини шостої статті 94 Закону про банкрутство є саме встановлення дійсного розміру кредиторської заборгованості, що надає можливості об'єктивного встановлення ознак неплатоспроможності боржника та визначення подальшої судової процедури відповідно до приписів Закону про банкрутство. Водночас пред'явлення боржником недостовірних відомостей про майнові активи боржника має наслідки, визначені частиною третьої статті 94 Закону про банкрутство.

Тож встановлення факту недостовірності наведених боржником у заяві про порушення провадження у справі про банкрутство даних щодо розміру його кредиторської заборгованості не є підставою для закриття провадження у справі про банкрутство ні згідно зі статтею 83 Закону про банкрутство, ні згідно зі статтею 90 КУзПБ.

Детальніше з текстом постанови від 09.03.2021 у справі № 904/1751/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95502300>.

Щодо підстав закриття провадження у справі про банкрутство

Законодавець розмежує можливість закриття провадження у справі про банкрутство із тих чи інших підстав стадіями процедури банкрутства.

Так, згідно із частиною другою статті 90 КУзПБ провадження у справі про банкрутство може бути закрито у випадках, передбачених пунктами 1, 2, 5 і 7 частини першої цієї статті, на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство (до та після визнання боржника банкрутом), у випадках, передбачених пунктами 3, 4, 8 і 9 частини першої цієї статті, – лише до визнання боржника банкрутом, а у випадку, передбаченому пунктом 6 частини першої цієї статті, – лише після визнання боржника банкрутом.

Водночас закриття провадження у справі про банкрутство на підставі пункту 5 частини першої статті 90 КУзПБ залежить від однієї обов'язкової умови – наявності затвердженого судом звіту ліквідатора в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Затвердження судом звіту ліквідатора як підстави для закриття провадження у справі про банкрутство є необхідним підсумком після етапу погашення вимог кредиторів з метою проведення судом правового аналізу здійснення ліквідатором ліквідаційної процедури й отримання вичерпних правових висновків про встановлені обставини та їх наслідки.

Детальніше з текстом постанови від 10.06.2020 у справі № 910/12809/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89810178>.

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство боржника – державного підприємства, застосування до якого ліквідаційної процедури не допускається

Відповідно до пункту 2 розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність Закон України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» у справах про банкрутство державних підприємств не застосовується судова процедура ліквідації, крім тих, що ліквідуються за рішенням власника протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом. Водночас у названому Законі відсутні норми, які б передбачали можливість повернення (перехід) у справах про банкрутство до іншої процедури у зв'язку із застосуванням пункту 2 розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону.

Установивши наявність законодавчого обмеження в застосуванні процедури ліквідації державного підприємства, а також неможливість повернення провадження у справі про банкрутство до іншої процедури після визнання боржника банкрутом, місцевий господарський суд дійшов правильного висновку про те, що справа про банкрутство не підлягала подальшому розгляду господарським судом. Наслідком виявлення після порушення провадження у справі обставини, з якою закон пов'язує неможливість судового розгляду справи господарським судом, є закриття провадження у справі.

Частиною другою статті 90 КУзПБ визначено, що провадження у справі про банкрутство може бути закрито у випадках, передбачених пунктами 1, 2, 5 і 7 частини першої цієї статті, на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство (до та після визнання боржника банкрутом).

Детальніше з текстом постанови від 20.10.2020 у справі № 916/61/13-г можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92556215>.

8. Процесуальні питання

Щодо порядку набуття конкурсним кредитором статусу учасника провадження у справі про банкрутство

При застосуванні судом норм ГПК України під час розгляду справ про банкрутство, які містять посилання на Закон про банкрутство, що втратив чинність, з урахуванням частини третьої статті 3 ГПК України та пункту 3 Рішення Конституційного Суду України від 03.10.1997 № 4-зп (у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України), з 21.10.2019 підлягають застосуванню саме норми КУзПБ.

Відповідно до статті 1 КУзПБ учасники у справі про банкрутство – це сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Кодексом, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір. Сторони у справі про банкрутство – конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), забезпечені кредитори, боржник (банкрут).

У справі про банкрутство учасники поділяються на дві групи: визначені учасниками за законом (абзац п'ятнадцятий статті 1 Закону про банкрутство, абзац двадцять третій статті 1 КУзПБ) та особи, які стали учасниками справи в процесі провадження (у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство (стаття 1 Закону про банкрутство)); інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір (стаття 1 КУзПБ).

Суб'єктний склад учасників господарського процесу за ГПК України є іншим, ніж склад учасників у справі про банкрутство за Законом про банкрутство та КУзПБ. Водночас перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, оскільки до учасників справи про банкрутство наведеними нормами віднесено також інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Коло осіб (у позовному провадженні), які мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, а також оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції, визначено статтями 254, 255 ГПК України.

У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення, звужено до учасників такої справи задля попередження необґрунтованого втручання інших осіб, які не є учасниками справи, у хід процедури банкрутства.

Відповідна правова позиція не має законодавчого відтворення ані в ГПК України, ані в Законі про банкрутство, ані в КУзПБ, однак є усталеною під час перегляду справ про банкрутство та викладена КГС ВС, зокрема, у постановах від 07.07.2020 у справі № Б-39/27-09, від 11.06.2020 у справі № 916/3206/17, від 03.06.2020 у справі № 910/18031/14, від 19.05.2020 у справі № 908/2332/19, від 03.03.2020 у справі № 904/7965/16, від 20.02.2019 у справі № 5005/2329/2011, від 16.01.2020 у справі № 911/5186/14.

Основною метою конкурсного процесу та процедури банкрутства є рівномірне і справедливе задоволення вимог кредиторів, саме тому правове регулювання статусу кредиторів у справах про банкрутство є одним із ключових питань цього процесу, адже, з одного боку, відкриття та провадження у справі про банкрутство впливає на права, інтереси, діяльність кредиторів та їх фінансовий стан, а з іншого – від волі кредиторів залежить і доля боржника.

Правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство має переважно комплексний характер та обов'язково включає в себе і матеріальну, і процесуальну складові. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватися у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані.

Порядок набуття кредитором (окрім кредитора, за заявою якого відкрито провадження у справі про банкрутство) статусу учасника провадження у справі про банкрутство до 21.10.2019 визначався приписами статті 23 Закону про банкрутство та з 21.10.2019 визначається статтею 45 КУзПБ.

Законодавством про банкрутство для конкурсних кредиторів встановлений більш складний, порівняно з іншими учасниками справи, порядок набуття статусу учасника провадження у справі про банкрутство, який (статус) наділяє такого учасника повним обсягом процесуальної дієздатності, в тому числі правом оскаржувати судові рішення, дії боржника, розпорядника майном, керуючого санацією, ліквідатора, звертатися про визнання недійсними угод боржника тощо.

Набуття такого статусу остаточно формалізується ухвалою суду про визнання вимог кредитора (аналогічна позиція викладена у постанові КГС ВС від 23.01.2020 у справі № 913/444/18).

За приписами частини другої статті 47 КУзПБ у попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, що надійшли протягом строку, передбаченого частиною першою статті 45 цього Кодексу, в тому числі щодо яких були заперечення боржника або розпорядника майна. Нормами цієї статті передбачено, що за результатами попереднього засідання господарський суд постановляє ухвалу. Тобто законодавцем чітко визначений порядок формалізації конкурсного кредитора як учасника провадження у справі про банкрутство.

Отже, порядок набуття конкурсним кредитором статусу учасника провадження у справі про банкрутство є чітким, зрозумілим та однозначним, тобто таке нормативне регулювання унеможлиблює довільне його трактування.

Детальніше з текстом постанови від 31.03.2021 у справі № 904/2104/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96207757>.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові від 31.03.2021 у справі № 910/7986/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96172692>.

Щодо реалізації права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у справі про банкрутство

Реалізація права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у справі про банкрутство відбувається за правилами і в порядку, передбаченими главами 1, 2 «Апеляційне провадження» та «Касаційне провадження» розділу IV «Перегляд судових рішень» ГПК України, з урахуванням особливостей оскарження судових рішень у справі про банкрутство, визначених КУзПБ.

Зазначене відповідає загальноновизнаному положенню про дію процесуальних норм у часі, згідно з яким незалежно від часу відкриття провадження у справі при здійсненні процесуальних дій застосовується той процесуальний закон, який діє на момент здійснення таких дій (частина третя статті 3 ГПК України).

Установлений статтею 1 КУзПБ перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, оскільки до учасників справи про банкрутство названа стаття відносить також інших осіб, щодо прав або обов'язків яких існує спір, у випадках, передбачених КУзПБ.

Особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов:

- подання до господарського суду письмових заяв з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (частина перша статті 23 Закону про банкрутство, частина перша статті 45 КУзПБ);

- розгляд господарським судом заяв конкурсних кредиторів у попередньому засіданні суду (частина шоста статті 23, стаття 25 Закону про банкрутство, частина шоста статті 45, стаття 47 КУзПБ);

- визнання вимог таких кредиторів, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (частина шоста статті 23, стаття 25 Закону про банкрутство, частина шоста статті 45, стаття 47 КУзПБ) (правова позиція викладена у постанові ВС у складі судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19).

Детальніше з текстом постанови від 16.02.2021 у справі № 904/4283/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94904421>.

Щодо встановлення статусу забезпеченого та конкурсного кредитора

Іпотека є самостійним видом забезпечення виконання зобов'язання. Правова природа іпотеки полягає у забезпеченні можливості кредитора у разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого іпотекою, одержати задоволення за рахунок переданого в іпотеку нерухомого майна переважно перед іншими кредиторами боржника. На відносини майнової поруки норми статті 559 ЦК України щодо припинення поруки не поширюються, оскільки іпотека за правовою природою є заставою і регулюється нормами параграфу 6 (статті 572–593) глави 49 ЦК України та спеціальним законом. Статтями 17, 19 Закону України «Про іпотеку» встановлено підстави припинення іпотеки, істотні умови договору іпотеки і порядок внесення змін та доповнень до іпотечного договору.

Припинення іпотеки з інших підстав, ніж ті, що визначені в статті 17 Закону України «Про іпотеку» та частині першій статті 593 ЦК України, є можливим лише у випадку, коли така підстава припинення встановлена законом.

Суди повинні враховувати різницю у статусах конкурсного та забезпеченого кредитора, порядок набуття кредиторами такого статусу в розумінні приписів статей 1, 23 Закону про банкрутство. Відповідно до статті 23 цього Закону забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство лише в частині вимог, що є не забезпеченими, або за умови відмови від забезпечення. Обов'язок внесення до реєстру вимог кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника (у випадку відсутності відповідної заяви – за даними обліку боржника), а також відомостей про майно боржника, яке є предметом застави згідно з державним реєстром застав, покладено саме на розпорядника майна.

Детальніше з текстом постанови від 09.03.2021 у справі № 906/227/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95573636>.

Щодо правового регулювання статусу забезпеченого кредитора

Сутність застави (іпотеки) полягає не лише в тому, щоб забезпечити основне зобов'язання в повному обсязі, а в тому, що правом застави (іпотеки) є право на чужу річ, яке належить кредитору в забезпечення його права вимоги за зобов'язанням і виявляється в можливості переважного (порівняно з іншими кредиторами) задоволення із цінності цієї речі. Таке переважне право також закріплено в частині шостій статті 64 КУзПБ, якою встановлено, що погашення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється в порядку, передбаченому цим Кодексом, позачергово.

Отже, можливість переважного задоволення вимог кредитора за рахунок заставного майна забезпечується шляхом відчуження предмета застави (іпотеки) в ліквідаційній процедурі боржника – заставодавця (іпотекодавця) з подальшим

спрямуванням виручених від продажу коштів на погашення вимог забезпеченого кредитора.

Відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника не змінює суті заставного (іпотечного) зобов'язання, зазнає змін лише процедура задоволення вимог кредитора, забезпечених заставою (іпотекою). Зважаючи на це, норми КУзПБ щодо забезпечених кредиторів слід застосовувати з урахуванням відповідних суміжних норм законодавства про заставу (іпотеку). Тому визначення забезпеченого зобов'язання та, відповідно, вимог забезпеченого кредитора, які включаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, має здійснюватися з огляду на положення законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань, зокрема статей 572, 575, 589 ЦК України, законів України «Про заставу», «Про іпотеку».

Норма статті 23 Закону про банкрутство текстуально відтворена в КУзПБ, а саме: частина восьма статті 45 КУзПБ встановлює, що розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв – згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром.

Отже, з моменту введення в дію КУзПБ правове регулювання статусу забезпеченого кредитора, зокрема в частині порядку набуття ним статусу учасника (сторони) у справі про банкрутство, не змінилося.

Детальніше з текстом постанови від 04.03.2021 у справі № 918/1383/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95573649>.

Щодо осіб, які мають право оскаржити судові рішення в апеляційному порядку у справі про банкрутство

Законодавством про банкрутство передбачено певну процедуру набуття кредиторами статусу учасника провадження у справі про банкрутство. Лише після вчинення всіх передбачених КУзПБ (стаття 45) дій, прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове (частина шоста статті 45 КУзПБ) визнання його вимог кредитор набуває статусу учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права і виконувати свої обов'язки в суді, (стаття 44 ГПК України)).

У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення в апеляційному порядку, звужено до учасників такої справи, якими згідно зі статтею 1 КУзПБ є кредитори у справі. Також право на апеляційне оскарження судових рішень місцевого господарського суду мають учасники справи про банкрутство та інші, окрім кредиторів, особи, які не є учасниками справи, але у випадку, якщо судові рішення, що оскаржується, безпосередньо вирішує питання про їх права та обов'язки.

Детальніше з текстом постанови від 04.03.2021 у справі № 908/1059/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95502258>.

Щодо наявності/відсутності права на оскарження судових рішень у процедурі банкрутства

Відсутність доказів набуття статусу кредитора чи учасника у справі про банкрутство та недоведеність того, що оскаржуваним рішенням суду першої інстанції вирішено питання про права, інтереси та (або) обов'язки особи, яка подала апеляційну скаргу є підставою для закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою такої особи на підставі пункту 3 частини першої статті 264 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови від 14.01.2021 у справі № 905/1633/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94320510>.

Аналогічна правова позиція сформульована у постанові від 25.02.2021 у справі 910/16477/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95433284>.

Щодо закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою арбітражним керуючим як учасником провадження у справі про банкрутство

Закриття апеляційного провадження на підставі пункту 3 частини першої статті 264 ГПК України допускається у випадку, якщо після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, буде встановлено, що судовим рішенням питання про права, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Детальніше з текстом постанови від 22.02.2021 у справі № 907/6/13 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066762>.

Аналогічна правова позиція сформульована у постанові від 22.02.2021 у справі № 907/6/13 щодо закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою уповноваженою особою засновників товариства-банкрута <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066765>.

Щодо набуття статусу уповноваженої особи засновників

Суб'єктний склад учасників господарського процесу за ГПК України є іншим, ніж склад учасників у справі про банкрутство за КУзПБ. Водночас перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, оскільки до учасників справи про банкрутство наведеними нормами віднесено також інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Коло осіб (у позовному провадженні), які мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, а також оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції, визначено статтями 254, 255 ГПК України.

У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення, звужено до учасників такої справи задля попередження необґрунтованого втручання інших осіб, які не є учасниками справи, у хід процедури банкрутства.

Відповідно до статті 1 КУзПБ до складу учасників у справі про банкрутство належить, зокрема, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника.

Набуття статусу уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника відбувається за певних умов: підтвердження рішенням загальних зборів повноважень цієї особи як уповноваженої на представництво інтересів учасників (засновників, акціонерів) боржника, а також у випадку володіння такою особою за загальним правилом більше як половиною статутного капіталу товариства. Подібний за змістом висновок викладений у постанові КГС ВС від 05.06.2019 у справі № 904/2820/15.

Детальніше з текстом постанови від 28.01.2021 у справі № 922/4359/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94696515>.

Аналогічна правова позиція сформульована у постанові від 22.03.2021 у справі № 916/100/20, з повним текстом якої можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95675218>.

Щодо оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви (клопотання) про закриття провадження у справі про банкрутство

Можливість апеляційного та касаційного перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство в такому самому порядку, як і ухвал про закриття провадження у справі про банкрутство, узгоджується зі справедливістю як складовою принципу верховенства права, у тому числі права доступу до правосуддя, та визначеними в частині третій статті 129 Конституції України основними засадами судочинства.

Такий підхід до розуміння норм щодо права апеляційного та касаційного перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство забезпечує дотримання прав учасників справи про банкрутство та судовий контроль за законністю дій боржника, кредиторів боржника, арбітражного керуючого, інших учасників справи в межах процедури банкрутства. До того ж апеляційний та касаційний перегляд відповідних ухвал є гарантією убезпечення від помилок суддів попередніх інстанцій при розгляді заяв про закриття провадження у справі про банкрутство, а також забезпечує недопущення незаконного й невиправданого тривалого провадження у справі про банкрутство та збалансування права на оскарження ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство й ухвали про відмову в закритті провадження у справі про банкрутство.

Тож відсутність словосполучення «ухвали про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство» в переліку судових рішень, які можуть переглядатися в апеляційному та касаційному порядках, з огляду на наявність «ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство» та системне застосування приписів КУзПБ не виключає можливості апеляційного та касаційного перегляду ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство (див. *mutatis mutandis* схожий підхід ВС під час тлумачення норм Закону про банкрутство (КУзПБ) у вирішенні питання про можливість перегляду ухвали про відмову у відкритті провадження

у справі про банкрутство в касаційному порядку, застосований у постанові КГС ВС від 25.02.2020 у справі № 922/1265/19).

Ураховуючи викладене, учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання (заяви) про закриття провадження у справі про банкрутство та, відповідно, подати касаційну скаргу на таку ухвалу після її перегляду в апеляційному порядку згідно з пунктом 2 частини першої статті 287 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови від 11.02.2021 у справі № 922/673/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94865203>.

Щодо неможливості касаційного перегляду судових рішень щодо заміни кредитора правонаступником у справі про банкрутство

Правонаступництво кредитора у справі про банкрутство здійснюється згідно зі статтею 21 Закону про банкрутство (статтею 43 КУзПБ). Заміна кредитора у справі про банкрутство правонаступником відповідно до статті 25 Закону про банкрутство (статті 47 КУзПБ) тягне за собою внесення змін до затвердженого ухвалою господарського суду реєстру вимог кредиторів щодо особи кредитора.

Процесуальне правонаступництво за статтею 52 ГПК України допускає заміну сторін у справі – позивача, відповідача і не має наслідком внесення змін до затвердженого ухвалою місцевого суду реєстру вимог кредиторів щодо особи кредитора.

Отже, існує суттєва відмінність між регулюванням правонаступництва у справі про банкрутство, передбаченого нормами Закону про банкрутство (КУзПБ), і процесуальним правонаступництвом у позовному провадженні, визначеним ГПК України.

Процедура банкрутства поєднує в собі як розгляд процедурних питань, пов'язаних саме із здійсненням провадження у справі про банкрутство, так і вирішення спорів, стороною в яких є боржник, які розглядаються за позовом сторони, тобто в позовному провадженні, тим судом, який відкрив провадження у справі про банкрутство.

Щодо спорів, які згідно зі статтею 7 КУзПБ розглядаються за правилами позовного провадження в межах справи про банкрутство, мають застосовуватися загальні положення щодо правонаступництва, передбачені ГПК України, зокрема статтею 52. Для заміни кредитора у справі про банкрутство, вимоги якого включено до реєстру кредиторських вимог, правонаступником мають застосовуватися спеціальні норми законодавства про банкрутство (стаття 21 Закону про банкрутство, стаття 43 КУзПБ). Отже, залежно від цього мають застосовуватися стаття 8 Закону про банкрутство, частина третя статті 9 КУзПБ, а для спорів, які вирішуються в межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ, – статті 255, 287 ГПК України.

Частиною третьою статті 9 КУзПБ (як і частиною третьою статті 8 Закону про банкрутство в редакції, чинній з 19.01.2013) не передбачено оскарження до суду касаційної інстанції ухвали про заміну (відмову в заміні) кредитора правонаступником.

Аналіз наведеного дає підстави дійти висновку, що в касаційному порядку не підлягають оскарженню постанови апеляційного господарського суду, прийняті за результатами перегляду ухвал про заміну (відмову в заміні) кредитора його правонаступником (частина третя статті 9 КУзПБ, частина третя статті 8 Закону про банкрутство).

Детальніше з текстом ухвали від 28.01.2021 у справі № 50/311-б можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94964491>.

9. Виконання судових рішень.

Щодо визначення початку перебігу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання після закінчення виконавчого провадження у зв'язку з визнанням боржника банкрутом та подальшим закриттям провадження у справі про банкрутство

Початок відліку строку пред'явлення виконавчого документа до виконання у разі закінчення виконавчого провадження у зв'язку з визнанням боржника банкрутом та подальшим припиненням (закриттям) провадження у справі про банкрутство цього боржника пов'язаний з юридичним фактом – датою закриття (припинення) провадження у справі про банкрутство.

У разі закриття провадження у справі про банкрутство боржника за відсутності факту задоволення вимог стягувача та їх погашення (списання, прощення) відповідно до Закону про банкрутство (в редакції від 19.01.2013) виконавче провадження, яке було закінчено у зв'язку з визнанням боржника банкрутом та відкриттям ліквідаційної процедури, може бути розпочате знову.

Детальніше з текстом постанови від 08.02.2021 у справі № 5017/3072/2012 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94696440>.

Аналогічні висновки викладені у постановах від 08.02.2021 у справах № 916/928/16, № 916/933/16.

Щодо виконання мирової угоди, затвердженої у процедурі банкрутства

На відміну від ухвали суду про затвердження мирової угоди у позовному провадженні, ухвала про затвердження мирової угоди у процедурі банкрутства не є виконавчим документом та не підлягає примусовому виконанню виконавчою службою. Невиконання боржником своїх договірних зобов'язань у строки, зазначені у мировій угоді, затвердженій у процедурі банкрутства, може мати наслідком звернення кредитора до суду з вимогами до боржника про стягнення заборгованості в розмірі, передбаченому мировою угодою, в позовному або наказному провадженні, встановленому процесуальним законодавством.

На відміну від Закону про банкрутство, що передбачав можливість укладення мирової угоди у справі про банкрутство, у КУзПБ такої судової процедури банкрутства як мирова угода та порядку її укладення не встановлено. Як наслідок, у випадку невиконання мирової угоди, укладеної у справі про банкрутство, КУзПБ не передбачено і процедури звернення до господарського суду із заявою про визнання недійсною такої мирової угоди або її розірвання.

Позовна заява ОСОБА_1 про спонукання до виконання мирової угоди не може бути розглянута в межах будь-якої справи про банкрутство боржника з огляду на відсутність справи.

Такий спір має бути вирішений судом у порядку цивільного судочинства за вимогою фізичної особи про стягнення з боржника заборгованості, яка виникла внаслідок невиконання ним зобов'язання з повернення коштів за депозитним договором у строки, передбачені мировою угодою, а не про спонукання до виконання мирової угоди. Цей спір виник не в господарських відносинах, позивач не є підприємцем, а отже, за предметною та суб'єктною юрисдикцією цей спір не підлягає вирішенню в господарських судах.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 19.01.2021 у справі № 916/661/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94803670>.

Дайджест правових висновків Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень – березень 2021 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. Київ, 2021. 63 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua